

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Кафедра політичних теорій

МЕТОДОЛОГІЯ ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПРИКЛАДНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ АНАЛІЗ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
для підготовки здобувачів першого рівня вищої освіти
галузі знань 05 – «Соціальні та поведінкові науки»,
спеціальність 052 «Політологія»

Одеса
Фенікс
2024

УДК 32–04:001.814(075.8)
К 59

Рекомендовано до видання рішенням навчально-методичної ради
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 4 від 17 січня 2024 р.)

Укладач

Козьмініх А. В. – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політичних теорій Національного університету «Одеська юридична академія» (ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-5873-1178>)

Рецензенти:

Сіленко А. В. – доктор політичних наук, професор, професор кафедри філософії, історії та політології Одеського національного економічного університету;

Каретна О. О. – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри соціології Національного університету «Одеська юридична академія».

Методологія політичних досліджень та прикладний
К59 **політичний аналіз** : навч.-метод. посіб. для здобувачів першого рівня вищої освіти галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», спеціальність 052 «Політологія» [Електронне видання] / уклад. А. В. Козьмініх ; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». – Одеса : Фенікс, 2024. – 80 с. – Режим доступу: <https://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/27314>

ISBN 978–617–8395–40–7

Навчально-методичний посібник призначений для здобувачів вищої освіти, які вивчають дисципліну «Методологія політичних досліджень та прикладний політичний аналіз». У посібнику викладено зміст навчальної дисципліни за темами лекцій, практичні завдання з курсу, перелік тем для самостійної роботи, питання для перевірки знань з навчальної дисципліни, перелік тем доповідей та презентацій, а також список рекомендованої літератури.

Навчально-методичний посібник підготовлено відповідно до освітніх програм вищої освіти за спеціальністю 052 «Політологія» і рекомендовано використовувати у навчальній роботі при підготовці фахівців за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти.

УДК 32–04:001.814(075.8)

ISBN 978–617–8395–40–7

© А. В. Козьмініх, 2024

Зміст

ВСТУП	4
ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ	6
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	12
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ	13
ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	58
ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ	67
ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ	70
ПИТАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ З КУРСУ.....	71
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	76

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Методологія політичних досліджень та прикладний політичний аналіз» призначена для здобувачів вищої освіти, що навчаються за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти.

В курсі вивчатимуться як елементи загальнонаукової методології, так і спеціально-політологічні методології, в рамках яких вивчаються відповідні набори підходів та методик дослідження. Поняття «методологія» має різні аспекти. Загальна наукова методологія включає універсальні принципи розвитку наукового знання (наприклад, логічного аналізу, здійснення наукового експерименту тощо). Методологія політичних досліджень дає вказівки щодо принципових основ розробки окремих політологічних теорій у співвідношенні з їх фактологічним базисом. Останні ж, у свою чергу, містять особливі методологічні функції, виступаючи як прикладна логіка дослідження даної предметної області. Поняття «методологія» вживається й у значенні системи прийомів дослідження, наприклад виміру соціально-політичних характеристик. Основна проблема, що тут ставиться, – питання про співвідношення між теорією й емпіричними даними, між різними рівнями наукового узагальнення. Мета навчальної дисципліни – формування у здобувачів уявлень про систематичне порівняння політичних практик в різних країнах, розуміння і пояснення їх, а також формування на цій основі теоретико-методологічної основи аналізу політичних явищ та процесів.

Мета навчальної дисципліни – розкрити ключові поняття, пов'язані з методичним забезпеченням прикладних політологічних досліджень, вивчаються базові прийоми обробки різних типів інформації і правила підготовки відповідних аналітичних висновків.

Завданнями навчальної дисципліни є: сприяти поглибленню знань здобувачів, одержаних ними в результаті засвоєння теоретичних курсів дисциплін політологічного циклу, придбання навиків самостійної аналітичної роботи у сфері політичної практики, по-третє, в отриманні вмінь використовувати прикладний дослідницький інструментарій для аналізу поточних політичних процесів.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми після вивчення дисципліни «Методологія політичних досліджень та прикладний політичний аналіз» здобувачі повинні:

- розуміти предметну область, етичні та правові засади професійної діяльності.
- розуміти історію, закономірності та етапи розвитку предметної сфери політології, знати її цінності та досягнення;
- вміти використовувати базовий категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки;
- вміти застосовувати політологічне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері на основі опанування класичної та сучасної політичної думки;
- застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії, політичної методології, порівняльної та прикладної політології, міжнародних та глобальних студій у фаховій діяльності;
- застосовувати теорії та методи прикладної політології, політичних комунікацій, спеціальних політологічних дисциплін у професійній діяльності;
- конструювати дизайн, розробляти програму та виконувати політологічні дослідження з використанням сучасних методів, технологій та інструментарію політологічного аналізу;
- вміти володіти навичками наукових досліджень політичних процесів і відносин, кількісними та якісними методами аналізу та інтерпретації уявлень про політику, державу і владу, в тому числі з використанням комп'ютерних програм аналізу даних.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 180 годин / 6 кредитів ECTS.

Підсумковою формою контролю є залік та екзамен.

ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ

Навчальна дисципліна «Методологія політичних досліджень та прикладний політичний аналіз» є однією зі складових програми підготовки бакалавра за спеціальністю 052 «Політологія».

Успішне вивчення курсу «Методологія політичних досліджень та прикладний політичний аналіз» передбачає освоєння здобувачами вищої освіти лекційного матеріалу, його закріплення та поглиблення на практичних заняттях, самостійне вивчення нормативної, навчальної та наукової літератури.

Основним видом навчальних занять є лекції, призначені для засвоєння теоретичного матеріалу.

Лекція – це аудиторне заняття з курсом або його частиною (потоком), що проводять провідні викладачі – лектори (професори та доценти) навчального закладу, а також провідні вчені або спеціалісти, запрошені для читання лекцій, що містять основні положення навчальної або спеціальної дисципліни, їх теоретичні проблеми, в тому числі новітні наукові досягнення. Тематику курсу лекцій наведено у тематичному плані навчальної дисципліни.

Основними завданнями, що визначають напрямок лекційних занять, є: характеристика структури теми; розкриття змісту категоріального апарату теми; висвітлення зв'язку теорії з практикою.

Лекція є теоретичною основою практичних занять, подальшого самостійного вивчення здобувачами курсу.

Самостійну роботу здобувача над лекцією умовно поділяють на три основні етапи:

1) підготовка до лекції, що відбувається заздалегідь і передбачає ознайомлення з рекомендованою навчальною літературою за конкретною темою, що викладатимуть на лекції;

сприйняття і конспектування лекції, що полягає в засвоєнні усного матеріалу і його коротких записів (конспектуванні). При конспектуванні необхідно в результаті «переробки» інформації виділити основну думку лектора і стисло її викласти. Лекція не підлягає дослівному запису, за винятком формулювань, визначень, імен,

найменувань політико-правових актів та літератури, хронологічних і статистичних даних, підсумкових висновків за темою;

подальша робота над лекцією, що передбачає додаткове доопрацювання конспекту на основі самостійного вивчення рекомендованої нормативної, навчальної та наукової літератури.

Практичні заняття, які проводять з академічною групою, є логічним продовженням лекційного курсу. На них поглиблюють, закріплюють та деталізуються знання, отримані під час лекції і в результаті самостійної роботи.

Практичні заняття спрямовані на підвищення теоретичного рівня знань у сфері порівняльної політології, більш поглиблене вивчення складних або дискусійних питань відповідної теми, на поточний контроль засвоєння знань, умінь, навичок здобувачів.

Практичному заняттю має передувати підготовка здобувача за завчасно визначеним планом. Для цього необхідно:

- вивчити і доповнити конспект лекції з даної теми;
- вивчити рекомендовані політико-правові акти, навчальну та наукову літературу;
- скласти конспект або тези відповіді за найбільш складними питаннями заняття;
- вміло використовувати вивчений матеріал при відповідях.

Здобувач на практичному занятті має продемонструвати знання теоретичного матеріалу, здатність використовувати його при вирішенні практичних завдань, уміння ясно та аргументовано висловлювати свої думки в усній та письмовій формі, оперуючи термінологією.

Під час проведення практичних занять викладач використовує такі форми: вільне обговорення питань плану заняття в академічній групі; індивідуальна співбесіда з кожним здобувачем; виконання письмових, в тому числі контрольних, робіт; заслуховування доповідей, рефератів з найбільш складних питань і їх подальше колективне обговорення в групі тощо.

Практичні заняття є також одним із видів поточного контролю за успішністю освоєння здобувачами навчального матеріалу. На кожному занятті викладач оцінює ступінь підготовки здобувача з теми. Підсумкові оцінки вносять до журналу обліку успішності.

Метою практичних занять є: навчання застосуванню теоретичних положень у практичній діяльності; вироблення навичок самостійної роботи здобувача; розвиток професійної свідомості та мислення.

Важливими формами навчальних занять є індивідуальні навчальні заняття, консультації.

Самостійна робота здобувача є однією з основних форм організації навчання, основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у вільний від обов'язкових аудиторних занять час.

Мета самостійної роботи – закріплення, поглиблення й узагальнення знань, здобутих на лекційних та практичних заняттях. У процесі самостійної роботи у здобувачів формуються індивідуальні вміння та навички самостійного засвоєння навчальної та наукової літератури, нормативних джерел, використання сучасних інформаційних засобів і технологій.

Для підвищення ефективності самостійної роботи здобувача доцільно її планування. Планування та організація самостійної роботи мають ґрунтуватися на достовірній інформації згідно з такими позиціями: вид роботи (наприклад, підготовка до лекції, практичних занять); трудомісткість процесу підготовки (з урахуванням індивідуальних здібностей і особистісних якостей здобувача); форми і методи навчально-методичного та матеріально-технічного забезпечення виду самостійної роботи; місце і форма виконання самостійної роботи (наприклад, у бібліотеці, спеціалізованому навчальному кабінеті, комп'ютерному класі, вдома; письмово, усно тощо); форми і способи контролю виконання самостійної роботи здобувача; необхідний і достатній обсяг часу за диференційованими нормативами щодо кожного виду самостійної роботи.

Особливість самостійної роботи полягає в необхідності самостійного, творчого пошуку та аналізу інформації. Це дає змогу розширити обсяг інформації з теми, отримати системне уявлення з конкретного питання.

До видів самостійної роботи віднесені підготовка презентації в рамках теми практичного заняття.

Результати, отримані здобувачами на практичних заняттях, враховують під час проведення підсумкового контролю з навчальної дисципліни. Формою такого контролю з навчальної дисциплі-

ни «Методологія політичних досліджень та прикладний політичний аналіз» є залік та екзамен. Результати екзамену оцінюють за чотирибальною шкалою – «відмінно», «добре», «задовільно» та «незадовільно».

Результати екзамену вносять до екзаменаційної відомості та залікової книжки здобувача.

Здобувача вважають допущеним до екзамену лише за умови виконання всіх видів робіт, передбачених планом навчальної дисципліни.

Курсова робота є важливою частиною академічного процесу, яка передбачає самостійне наукове дослідження здобувачем під керівництвом викладачів. Вона сприяє розвитку навичок здійснення наукових досліджень, а також забезпечує практичний досвід у зборі, аналізі та інтерпретації інформації. Головна мета курсової роботи – розвивати творчі здібності здобувачів, перевіряти їх здатність аналізувати, формулювати висновки та рекомендації.

Ефективність курсової роботи залежить від дотримання встановлених вимог, які включають науковий рівень, зміст, структуру, стиль викладу, а також оформлення роботи. Всі ці аспекти мають значення для досягнення високої якості наукового дослідження.

Індивідуальне завдання являє собою додаткову складову самостійної роботи здобувача над певною навчальною дисципліною. Це творче та аналітичне завдання, близьке до наукового дослідження, яке можливе лише завдяки добре організованому процесу самонавчання з виразною метою дослідження та досягнення цієї мети за допомогою ефективних методів самоосвіти. Така робота повинна враховувати індивідуальні творчі здібності здобувача, його навчальні досягнення, інтереси та активність.

Практичне застосування цього підходу в навчанні передбачає використання індивідуальних науково-дослідних завдань у навчальному процесі. Індивідуальне завдання є формою позааудиторної самостійної роботи дослідницького характеру, яка передбачає опрацювання програмного матеріалу навчальної дисципліни та завершується разом із підсумковою атестацією за цією дисципліною.

Метою індивідуального завдання є самостійне опрацювання частини навчального матеріалу, його систематизація, поглиблення,

узагальнення та практичне використання отриманих знань, а також розвиток навичок самостійної роботи здобувача.

Індивідуальне завдання є комплексною теоретичною або практичною роботою, що здійснюється на основі знань, умінь і навичок, отриманих під час аудиторних занять, і включає одну або кілька тем або охоплює весь зміст навчальної дисципліни.

Здобувачі виконують індивідуальні завдання самостійно під керівництвом викладача. Завдання, як правило, виконуються індивідуально, хоча іноді можуть мати комплексний характер, що дозволяє залучити до них кілька здобувачів. Робота над індивідуальним завданням починається після самостійного вивчення програмного матеріалу. Важливо в індивідуальному завданні розкрити як теоретичний зміст, так і практичні приклади, використовуючи рекомендовану літературу та фактичний матеріал.

Екзамен проводять за білетами, які затверджує кафедра. Кожен екзаменаційний білет з навчальної дисципліни містить, як правило, три питання (або завдання) з різних тем навчальної програми.

Оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти щодо опанування навчальної дисципліни здійснюється відповідно до Положення про організацію освітнього процесу в Національному університеті «Одеська юридична академія».

Критерії оцінювання знань здобувачів:

Оцінка виставляється за національною чотирибальною шкалою: «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно». При оцінці за основу слід брати повноту і правильність виконання завдань.

1. Оцінка «5» (відмінно) ставиться в тому разі, коли відповідь здобувача правильна, повна, послідовна, логічна; здобувач впевнено володіє фактичним матеріалом з усього курсу, вміє застосовувати його щодо конкретно поставлених завдань.

2. Оцінка «4» (добре) ставиться в тому разі, коли відповідь правильна, послідовна, логічна, але здобувач допускає у викладі окремі незначні пропуски фактичного матеріалу вміє застосувати його щодо конкретно поставлених завдань.

3. Оцінка «3» (задовільно) ставиться у тому разі, коли здобувач володіє більшою частиною фактичного матеріалу, але викладає його не досить послідовно і логічно, допускає істотні пропуски у відпо-

віді, невірною формулює основні теоретичні положення та причинно-наслідкові зв'язки.

4. Оцінка «2» (незадовільно) ставиться в тому разі, коли здобувач виявляє незнання більшої частини фактичного матеріалу або здобувач відмовляється відповідати на поставлені питання.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

100-бальною шкалою	Шкала за ECTS	За національною шкалою	
		Екзамен	залік
90–100	A	Відмінно	зараховано
82–89	B	Добре	
74–81	C		
64–73	D	Задовільно	
60–63	E		
1–59	Fx	Незадовільно	не зараховано
1–34	F		

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ теми	НАЗВА ТЕМИ	Аудиторні заняття (в год.)		Самостійна робота (в год.)
		Лекції	Прак- тичні	
1.	Вступ до дисципліни «Методологія політичних досліджень»	2	2	4
2.	Специфіка методології соціально-політичного пізнання	2	2	4
3.	Дослідницькі підходи сучасної політології	2	2	4
4.	Політичний аналіз: предметно-методологічна специфіка	2	4	4
5.	Ситуаційний аналіз та івент-аналіз в дослідженнях політичних процесів. Експертні методи в політичних дослідженнях	4	4	6
6.	Контент-аналіз в політичних дослідженнях	4	4	6
7.	Когнітивне картування в політичних дослідженнях	2	4	6
8.	Прикладне призначення SWOT-аналізу та його використання у дослідженні політичних ситуацій.	2	4	4
9.	Політичне прогнозування	4	2	4
10.	Трендові математико-статистичні методи моделювання політичної динаміки	2	4	6
11.	Імітаційні моделі дослідження політичної динаміки: загальні риси та обмеження	4	4	6
12.	Методи відтворення ігрової динаміки політичної взаємодії	2	2	4
13.	Методологія системної динаміки Дж. Форрестера: сутність в дослідженні глобальних та внутрішньополітичних процесів	2	4	4
14.	Прикладна політологія: технології спрямованого впливу на політичний процес	4	2	4
15.	Аналітичні центри: роль та місце в сучасному політичному процесі	2	2	4
Індивідуальне завдання		-	-	26
Всього		40	44	96

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

Тема 1. Вступ до дисципліни «Методологія політичних досліджень»

1. Методологія наукового пізнання: поняття, класифікація, рівні, принципи
2. Методологія наукового дослідження: поняття, зміст, методи дослідження
3. Труднощі з визначенням сутності наукового методу

Існує думка про множинність політичних методологій, які суттєво різняться між собою головним чином за завданнями, що стоять перед ними, і методологіям, що застосовуються для їх вирішення. В основі будь-якої методології так чи інакше лежить певний світогляд. До *світоглядних підходів до політики* належать: теологічний, натуралістичний, біополітика, психологічний, економічний детермінізм, інституціоналістський, біхевіористський.

Наукове пізнання можна визначити як – будь-яка наукова теорія має свою вихідну емпіричну основу, яка охоплює сукупність фактів, що належать до відповідної сфери дійсності. Істотно, що з теоретичного узагальнення потрібні не просто факти, а системи фактів, представницько характеризуючих об'єкт пізнання у світі поставленої, завдання.

Для розуміння методології наукового пізнання доцільно розглянути наступні *рівні*: теоретичний та емпіричний. Теоретичне наукового пізнання відбувається шляхом вивчення сутності певних явищ, патернів, і взаємозв'язків, опорою якого виступає емпіричне пізнання. Емпіричний рівень наукового пізнання відповідає за вивчення певних явищ (інакше кажучи, засобів і варіантів відображення специфіки предметів, що спостерігаються, явищ і патернів), який, у свою чергу, завдяки використанню прикладних методів. В емпіричному знанні існує складна структура, яка включає чотири певних рівня: перший рівень, який представлений одиничними емпіричними висловлюваннями, зміст яких містить зафіксовані результати від

окремого спостереження; другий рівень – наукові факти, а саме – характеристика певних фактів навколишньої реальності за допомогою використання наукової мови; третій рівень емпіричного знання представлений різноманітними емпіричними закономірностями: функціональними, причинними, структурними, динамічними, статистичними та іншими; на четвертому рівні наукового емпіричного знання розташовуються різні теорії, які виступають як логічно взаємопов’язані безлічі певних доведених на практиці фактів і аксіом. Відмінність емпіричних теорій від теорій полягає в тому, що вони не спрямовані на дослідження сутності явищ, що вивчаються, а є деякого роду емпіричним узагальненням того процесу і сприйманого патерна, який можна вивчити наочним шляхом.

За рівнем спільності методів, тобто діапазону реальності, яка може бути охоплена при застосуванні методу, можна виділити такі *рівні (або категорії) методів наукового пізнання*: філософські методи, загальнонаукові методи, спеціально-наукові методи, конкретно-проблемні методи.

Науковою дисципліною, що займається загальним вивченням пізнання як феномена суспільної реальності, постає гносеологія чи теорія пізнання. Її найважливішим розділом є теорія наукового пізнання чи епістемологія. Як теорія пізнання загалом (гносеологія), і теорія наукового пізнання (епістемологія) займаються вивченням загальних проблем пізнання. І гносеологія та епістемологія вважаються філософськими дисциплінами.

Труднощі з визначенням сутності наукового методу мають реальні підстави: насамперед вони перебувають у надзвичайному різноманітті та методів науки та методів практичної діяльності, будь-який науковий метод має складну та змінну структуру, застосовується в сукупності з іншими методами і може грати різну роль на різних стадіях дослідження (при постановці проблеми, на емпіричній стадії виявлення та систематизації фактів, при поясненні фактів та формуванні теорії), серед наукових методів істотно різняться методи, спрямовані на оперування з наявним науковим знанням, та методи, що використовуються для отримання нового знання, бо тут вирішуються різні пізнавальні завдання. Головною в першому випадку є встановлення того, наскільки раніше отримане знання об’єктивно відбиває реальність. У другому випадку головним завданням є за-

безпечення можливості отримання справжнього знання. Очевидно, що вирішення цих завдань потребує різних підходів та методів.

Метод являє собою сукупність шляхів і принципів, вимог і норм, правил і процедур, інструментів, що забезпечують взаємодію суб'єкта з об'єктом, що пізнається, з метою вирішення поставленого дослідницького завдання.

Тема 2. Специфіка методології соціально-політичного пізнання

1. Визначення методології політичної науки
2. Періодизація розвитку методології політичної науки
3. Закономірності політичної сфери: загальна характеристика, ситуативний та вірогідний характер та приклади

Становлення та розвиток методології політичної науки можна розглядати двома способами. З одного боку, це може бути серія послідовних етапів, де кожен новий етап відзначається зміною домінуючого методологічного підходу, заміщаючи попередній. З іншого боку, це може бути синхронне існування різних методологічних підходів, де конкуренція між ними не є боротьбою за «перемогу» чи «поразку», але служить як стимул для постійного удосконалення власних інструментів та розробки нових парадигм. Методологію політичної науки розглядають за допомогою: історичного підходу (бібліографічний метод, історичний метод, інституціоналізм (описово-індуктивний метод, формально-легальний метод, історико-компаративістський); неоінституціоналізм (нормативний інституціоналізм, інституціоналізм раціонального вибору, історичний інституціоналізм, конструктивістський інституціоналізм, феміністський інституціоналізм); функціоналізм (еклектичний функціоналізм, емпіричний функціоналізм, структурний функціоналізм); біхевіоризм, методологія порівняльного аналізу; структуралізм і постструктуралізм; підхід раціонального вибору; конфліктологічний підхід.

Еволюція методології політичної науки може бути сприйнята як процес, в якому поступово включаються підходи з різних наукових дисциплін. Це розвиток відбувається через розширення області дослідження політології та через усе більшу орієнтацію наукового знання на міждисциплінарність. На сучасному етапі, політична нау-

ка показує широкий спектр методологічних підходів, які дозволяють комплексно досліджувати політичну реальність. Це також збагачує аналітичний інструментарій політології, підтримуючи перевірку та оновлення власних теорій, та спонукає її до визнання себе як динамічної системи знань. Така система відкрита до нових інтерпретацій навіть у сферах, які раніше вважалися вирішеними в класичний період.

В політичній науці існують визначені *етапи розвитку методології*. Спочатку був класичний період, який тривав до кінця XIX століття, під час якого політологія поступово стала окремою наукою. Тоді були закладені фундаментальні методологічні підходи, під впливом таких дисциплін, як історія, юриспруденція та філософія. Дослідження зосереджувалися на державі та її інститутах. У цей час політологія ґрунтувалася на онтологічних позиціях західноєвропейської філософії, таких як позитивізм, релятивізм, критичний реалізм та інші.

Далі наступив інституціональний період наприкінці XIX століття до початку XX століття. Потім у 20–70-ті роки XX століття був біхевіоралістський період. З 70-х років XX століття почався постбіхевіоралістський період, який характеризується плюралізмом та постмодерністськими підходами.

У період між двома світовими війнами американські університети вийшли на передові позиції в політичній науці, частково завдяки науковій еміграції з Європи до США. Це сприяло зміцненню американських наукових шкіл в політології. Основними методами, які використовувалися на цьому етапі, були дедуктивний, логіко-філософський і морально-аксіологічний. Цей період був важливий для накопичення політичних знань та емпіричного матеріалу.

Тема 3. Дослідницькі підходи сучасної політології

1. Загальна характеристика дослідницьких підходів сучасної політології: історичного підхід, інституціоналізм, неоінституціоналізм, функціоналізм, біхевіоризм, методологія порівняльного аналізу; структуралізм і постструктуралізм; підхід раціонального вибору; конфліктологічний підхід
2. Постбіхевіоральний період: Д. Істон про «нову революцію в політичній науці»

3. Теорії раціонального і публічного вибору в політичному дослідженні.
4. Принцип ефективності (оптимальності) В. Парето і досягнення ринкової рівноваги

З моменту, коли було офіційно визначено предмет політології під час Міжнародного колоквіуму в Парижі у 1948 році, ініційованого ЮНЕСКО, політична наука зазнала значних змін і еволюції.

Дослідницькі підходи сучасної політології: історичний підхід – розуміння політичного процесу вимагає урахування історичної перспективи, яка включає визначення послідовності змін, що відбуваються у політичному середовищі. Історичний підхід є особливо критичним при аналізі формування та розвитку політичної науки. Історичний підхід, важливий у політичній науці, має на меті ідентифікацію та аналіз суперечностей у розвитку вивчаємих явищ. Політичний контекст зазвичай характеризується конфліктами та протиріччями, тому історичний підхід є незамінним для розуміння закономірностей та слідування за динамікою розвитку цього сфери; *інституціоналізм* – зародження інституціоналізму в політичній науці на початку 20-го століття було відповіддю на певні тенденції у розвитку соціальних наук. Ці тенденції полягали у прагненні базувати дослідження суспільства на строго раціоналістичних та реалістичних принципах. Політична наука в цьому контексті не була винятком. Концепція «політичного інституту» стала ключовою для багатьох дослідників, як тоді, так і в сучасність.

Аналіз політичних інститутів став важливим критерієм, що відокремлює політологію від інших дисциплін, таких як філософія, соціологія, економіка або навіть історія, підкреслюючи унікальність та самобутність політичної науки; *неоінституціоналізм* – новий інституціоналізм у політичній науці фокусується на тому, як інституційні рамки – правила, норми, структури та культурні аспекти – впливають на вибір та поведінку людей в контексті політичних інституцій. Цей підхід ефективно інтегрує зосередження традиційних інституціоналістів на формальних правилах та структурах з підходами біхевіористів, які займаються аналізом поведінки індивідуальних політичних акторів; *функціоналізм* – функціоналізм швидко набув популярності, охоплюючи дослідження, які виходили

за рамки традиційних соціологічних тем. За часів Модерну, існував сильний інтерес до створення структурованих соціальних систем. Це призвело до розвитку широкого дискурсу, в якому поняття «система», «функція» та «стабільність» набули не тільки описового, але й ціннісного значення.

Концепція «соціального цілого» стала фундаментальною для функціоналізму. У рамках функціоналізму був розроблений один з ключових методів сучасної політичної науки – системний аналіз; *біхевіоризм* – Однією з головних переваг біхевіоризму є його орієнтація на точні наукові методи дослідження. Основою для розуміння сутності політики в цьому контексті є аналіз політичної поведінки. Відповідно, політика розглядається як процес, що відбувається на рівні міжособистісних взаємодій; *методологія порівняльного аналізу* – базується на чітко визначених принципах вибору об'єктів для порівняння.

Двома основними підходами є інституціональний та функціональний. Інституціональний підхід зосереджений на виборі подібних інституцій для порівняння з метою виявлення їхніх нормативних характеристик, а також розуміння їхніх схожостей та відмінностей; *структуралізм і постструктуралізм* – структуралізм відноситься до набору методів у гуманітарних та соціальних науках, які застосовуються з метою виявлення та опису структур, що функціонують у різноманітних областях культури; Постструктуралізм можна вважати унікальним методологічним напрямком, орієнтованим не стільки на описові аспекти політичної науки, але більше на визначення потенційних шляхів розвитку людської свободи. Він відкидає ідеї, які несвідомо структурно обмежують індивіда, роблячи його пасивною частиною політичного процесу; *підхід раціонального вибору* – фокусується на індивіді як на раціональному акторі, який керується своїми інтересами. Цей підхід дозволяє створити модель суспільно-політичних відносин, засновану на індивідуальному виборі та персональному розумінні власної користі. Вона також враховує соціальну вигоду, що виникає з координації дій раціонально мислячих індивідів; *конфліктологічний підхід* – спрямований на опис соціальної та політичної системи через оптику безперервного конфлікту, який розглядається не як негативне явище, а скоріше як нормальний та необхідний елемент розвитку суспільства.

За поглядами Д. Істона, політична наука проходить через чотири автономні фази: *формальну (законодавчу), традиційну або до-біхевіоральну, біхевіоральну та постбіхевіоральну*¹.

У своєму підході до системного аналізу, Д. Істон акцентує на вивченні динаміки політичної системи, розглядаючи політичні процеси як неперервний та взаємопов'язаний потік дій. Він відзначає, що важливим є зворотний інформаційний зв'язок для управління, оскільки без нього влада може діяти неефективно і без урахування потреб суспільства. Він також наголошує на значенні зворотного зв'язку для відслідковування підтримки політичної системи, що є важливим для її стабільності.

Зворотний зв'язок включає в себе кілька етапів: від вироблення рішень владою до реакції громадськості на них, передачі цієї інформації назад владі та можливих подальших дій влади, що утворює безперервний ланцюг взаємодії.

Таким чином, системний аналіз політичного життя розглядає систему як таку, що знаходиться в динамічному середовищі з внутрішніми та зовнішніми стресами. Головне припущення полягає в тому, що для ефективної реакції на стрес та виживання, система має бути гнучкою і здатною до адаптації, а влада повинна бути обізнаною про ситуацію у суспільстві для здійснення відповідальних і ефективних дій.

Теорія раціонального вибору, що зародилася у 50–60-х роках 20 століття в економіці, інтегрує принципи утилітаризму, теорії ігор та її застосування в неокласичній економіці, а також соціологічні підходи до інтерпретації індивідуальної поведінки, засновані на роботах Вебера, Парето, Хоманса, Блау, Колемана та інших. Теорія широко застосовується у політичних, юридичних науках, теорії міжнародних відносин та соціології. Індивіди розглядаються як раціонально діючі актори, чиї рішення ґрунтуються на оцінці найкращих способів досягнення своїх цілей з урахуванням обмежень та обставин. Важливим аспектом є аналіз альтернативних варіантів дій та ціни втрачених можливостей. Теорія розглядає проблему вибору як ситуацію, де актор обирає між різними стратегіями, що призводять до різних результатів. Аналіз індивідуальної дії включає такі елементи, як уподобання, витрати, винагороди, інформація, обме-

¹ Див.: Easton D. A Systems analysis of political life. New York, 1965. 559 p.

ження та альтернативні варіанти дій. В теорії розрізняються «статичні» та «динамічні» концепції раціональної поведінки індивідів.

*Принцип ефективності (оптимальності) В. Парето*². Ситуації Парето-оптимальні включають набір стратегій гравців, які вважаються Парето-ефективними, якщо не існує альтернативних стратегій, де всі гравці отримують не менше виграшу, а принаймні один гравець виграв більше. Ця концепція акцентує на альтруїстичних мотиваціях, заохочуючи гравця відмовитися від стратегій, які приносять виграш тільки йому, на шкоду іншому. У теорії ігор часто рівновага Неша співпадає з Парето-оптимальністю, і ця концепція може бути корисною для вибору найкращої рівноваги Неша з точки зору суспільних інтересів. З іншого боку, для гравця, який виграв від порушення Парето-оптимальності, ситуація може здаватися прийнятною, оскільки втрата іншого гравця зазвичай сприймається як його власна відповідальність, адже політична гра є змаганням за максимум влади. Гравець, який програє, може сприймати інших, хто виграв, як причину втрати благ, вважаючи їх «поганими». Це може спонукати його до застосування максимінної рівноваги у виборі політичної стратегії. Оптимум за Парето не може гармонізувати виграш та програш одного й того ж гравця, він розділяє їх, перешкоджаючи співпереживанню, координації та взаємодопомозі.

Тема 4. Політичний аналіз: предметно-методологічна специфіка

1. Становлення і розвиток методології політичного аналізу
2. Сутність та основні етапи політичного аналізу
3. Інформаційні аспекти методичного забезпечення політичних досліджень

Комплексний аналіз політики включає вирішення декількох ключових задач. Перш за все, необхідно визначити, які чинники впливають на розвиток різних політичних процесів, виявити можливі зв'язки між цими явищами та їхню природу. Відповіді на ці питання дозволять сформулювати теоретичне знання, яке включає в себе

² Див.: Pareto Efficiency: reviewed by Komal. URL: <https://cleartax.in/glossary/pareto-efficiency/>

узагальнення, примінені до широкого спектру явищ, довгострокову релевантність висновків та орієнтацію на суспільні інтереси.

Політичний аналіз, розглядаючи як дослідницький процес зі своєю унікальною структурою, охоплює кілька ключових *etapів*, які визначають ефективність аналітичних та прикладних зусиль. Цей процес може бути розділений на такі основні фази: концептуалізація проблеми: визначення та розробка ключових концептів; моделювання проблеми: створення теоретичної моделі для її аналізу; розробка дослідницької програми для конкретної проблеми: планування підходів та методів дослідження; вибір методології дослідження: визначення та застосування відповідних методів аналізу.

Значення інформаційного підходу для політичних досліджень полягає, насамперед, у тому, що він зосереджує увагу на зв'язку інформації, на яку спираються фундаментальні та прикладні проекти, з загальнонауковим поняттям відображення і, отже, передбачає дотримання універсальних правил збору та обробки необхідних для проведення аналітичної роботи відомостей (даних). Інформаційні аспекти методичного забезпечення політичних досліджень включають етапи: створення інформаційного масиву; аналітичне вивчення змісту інформації; інтерпретація та оцінка даних. Необхідно зазначити, що різні типи досліджень передбачають свою типологію критеріїв оцінки істинності, новизни та корисності інформації, а також методів її аналітичної обробки з метою отримання нової інформації. Значний вплив на ці аспекти накладають відомчі запити та вимоги, хоча загальні підходи залишаються в цілому універсальними. Їх головна суть полягає у виявленні достовірних фактів, визначенні значущих фактів та оцінці імовірності появи нових значущих фактів (тенденції).

Тема 5. Ситуаційний аналіз та івент-аналіз в дослідженнях політичних процесів. Експертні методи (експертні оцінки) в політичних дослідженнях

1. Івент-аналіз: визначення, сфера застосування. Основні етапи методики Івент-аналізу. Переваги та недоліки івент-аналізу
2. Експертні оцінки: визначення, види, сфери застосування
3. Колективні методи експертних оцінок

4. Метод сценаріїв
5. Ситуаційний аналіз: сутність, типи та структурні компоненти
6. Прогностичні можливості ситуаційного методу

Івент-аналіз – це методика обробки інформації про події за такими ознаками: хто говорить або діє (суб'єкт-ініціатор), що говорить або робить (сюжет), у відношенні до кого (об'єкт), коли говорить або діє (дата події). Події, систематизовані таким чином, зводяться до матричних таблиць, ранжуються та підраховуються на ПК.

Основні *етапи* застосування методики івент-аналізу: 1 етап: створення банку даних (або підключення до вже існуючих інформаційних систем) – створення інформаційного масиву. 2 етап складається з трьох підетапів: побудова системи класифікації тих фактів і явищ, які складають досліджувану ситуацію та відповідають цілям дослідження; розчленування інформаційного масиву на окремі одиниці спостереження; кодування цих одиниць за принципом «хто – що – кому – де – коли»; 3 етап – підрахунок результатів заповнення матричного класифікатора або вибірки з кодувальних бланків; 4 етап: проведення аналітичних порівнянь отриманих величин показників, що характеризують типи подій або їх аспекти на різних часових етапах; 5 етап: верифікація отриманих результатів, яка може проводитися аналогічно верифікації результатів застосування контент-аналізу або, якщо йдеться про прогноз, то по контрольному часовому інтервалу.

Як і будь-яка прикладна методика, івент-аналіз має *сильні та слабкі* сторони. Позитивні сторони: висока ступінь об'єктивності інформації про події, надійність як основа для прийняття практичних рішень. Негативні сторони: трудомісткість, високі вимоги до кваліфікації виконавців, наявність ймовірності перебільшення можливостей поведінкового та подійного підходу до побудови програми дослідження та при формулюванні категорій, які використовуються при класифікації подій.

Методики *експертних оцінок* як особливий клас наукового інструментарію активно вдосконалювались і були надзвичайно популярні у 70–80-ті роки ХХ століття. У цей період на основі їх застосування було виконано особливо велику кількість прикладних політологічних проєктів. Універсальні методи експертних оцінок,

які застосовуються як у *індивідуальному*, так і в *груповому форматі експертизи*: матричний метод базується на використанні матриць, які відображають значення ваги вершин граф-моделі об'єкта прогнозування, з подальшим перетворенням та операціоналізацією матриць; метод побудови прогнозного сценарію ґрунтується на встановленні логічної послідовності станів об'єкта прогнозування та прогнозного фону в часі при різних умовах; морфологічний аналіз базується на створенні матриці характеристик об'єкта прогнозування та їх можливих значень з подальшим перебором та оцінкою варіантів поєднання цих значень; синоптичний метод базується на аналізі експертами відомого множини прогнозів стосовно об'єкта прогнозування та прогнозного фону з подальшим їх синтезом. Експертні оцінки як особливий вид прикладної аналітичної методики дуже привабливі своєю оперативністю та результативністю. Застосування різних варіантів методики експертних оцінок у дослідженні політичних ситуацій та процесів може розглядатися як перспективний напрямок прикладного аналізу проблем, що характеризуються високим ступенем невизначеності. Однак необхідно враховувати, що на основі експертних висновків все ж не вдається повністю подолати елементи суб'єктивізму, гарантувати абсолютну адекватність висновків, проводити повноцінну верифікацію, а головне – здійснювати надійне довгострокове прогнозування. Тому навіть при дотриманні достатньої коректності застосування того чи іншого варіанту експертних оцінок матеріали, отримані на їх основі, необхідно розглядати з урахуванням висновків, підготовлених іншими способами.

Колективні методи експертних оцінок використовуються для збору та аналізу думок групи експертів щодо певного питання або проблеми. Ці методи допомагають організаціям приймати рішення, оцінюючи різні аспекти складних проблем і враховуючи різні точки зору. Ось кілька популярних методів: метод Дельфі: цей метод передбачає анонімне опитування експертів, їхні відповіді аналізуються, після чого учасники отримують зведену інформацію і мають можливість переглянути свої попередні відповіді. Цикл повторюється кілька разів для досягнення консенсусу; мозковий штурм: метод збору ідей від групи експертів у вільній формі. Учасники заохочуються генерувати якомога більше ідей без критики чи самоцензури;

метод консенсусу: в цьому методі експерти обговорюють питання до тих пір, поки не досягнуть загальної згоди. Це може бути часозатратно, але сприяє узгодженому рішення; метод Номінальної Групи (NGT): схожий на метод Дельфі, але з обговоренням у групі. Експерти незалежно записують свої ідеї, потім ідеї збираються і обговорюються групою для ранжування або голосування; техніка СМАРТ (Simple Multi-Attribute Rating Technique): метод оцінки альтернатив за кількома критеріями. Кожен критерій оцінюється і вагується, після чого альтернативи ранжуються за загальною оцінкою; аналіз вартості та вигод (Cost-Benefit Analysis): експерти оцінюють плюси та мінуси різних альтернатив або рішень, намагаючись кількісно визначити їхні вигоди та витрати. Ці методи можуть використовуватися окремо або в комбінації, в залежності від специфіки завдання та доступних ресурсів. Головне в колективних методах експертних оцінок – забезпечення структурованого і відкритого обміну думками, що дозволяє приймати обґрунтовані та зважені рішення.

При розробці та прийнятті важливих управлінських рішень часто використовують *метод сценаріїв*, щоб передбачити можливий розвиток подій і вибрати рішення, яке принесе позитивний результат. Цей метод дозволяє оцінити найімовірніший хід подій і можливі наслідки прийнятих рішень. Розроблені фахівцями сценарії розвитку допомагають визначити можливі тенденції, зв'язки між різними факторами і сформувати картину потенційних станів, до яких може дійти ситуація під впливом різних чинників. Професійно створені сценарії допомагають чіткіше визначити, як може розвиватися ситуація, як при наявності керуючих впливів, так і без них. Метод сценаріїв є потужним інструментом стратегічного планування та аналізу, який дозволяє організаціям, урядам та індивідуальним аналітикам систематично досліджувати можливі майбутні події та розвитку. Основні етапи та характеристики методу сценаріїв: визначення мети: визначення мети аналізу сценаріїв, яка може включати прогнозування майбутнього ринку, аналіз впливу потенційних політичних рішень, або планування реакції на можливі кризові ситуації; ідентифікація ключових факторів: збір і аналіз інформації про внутрішні та зовнішні фактори, які можуть вплинути на майбутні події. Це можуть бути економічні, соціальні, технологічні, політичні чи екологічні фактори; визначення критичних невизначеностей:

визначення двох або більше критичних невизначених змінних, які мають найбільший потенціал впливу на майбутнє; розробка сценаріїв: створення кількох сценаріїв, кожен з яких є послідовним і вірогідним описом того, як майбутнє може розвиватися в залежності від різних комбінацій факторів та невизначеностей; аналіз впливу: аналіз того, як кожен сценарій може вплинути на організацію або політику, включаючи потенційні ризики та можливості; розробка стратегій та планів: розробка стратегічних планів та контингентних планів для кожного сценарію, щоб максимізувати можливості та мінімізувати ризики; моніторинг та перегляд: регулярний моніторинг зовнішнього середовища на предмет змін, які можуть вказувати на те, що реальні події починають рухатися в напрямку одного з розроблених сценаріїв, а також перегляд та оновлення сценаріїв відповідно до нової інформації.

Ситуаційний аналіз є ключовим елементом у політичному аналізі. Без оцінки поточної ситуації у політичному контексті неможливо робити прогнози чи приймати обґрунтовані рішення. Неправильне розуміння ситуації може призвести до помилок у подальшому аналізі.

Ситуаційний аналіз як метод прикладного політичного аналізу є ефективним для розробки стратегій політичних діячів та передбачення їхньої поведінки у конкретних політичних обставинах.

Основа цього аналізу – системний підхід. Першим кроком є визначення меж ситуації та її відокремлення від загального політичного процесу. Другим кроком є ідентифікація ключових та впливових політичних акторів, залучених у ситуацію. Третім етапом є опис цих акторів. Структура політичної ситуації розглядається як набір стабільних зв'язків між її елементами – політичними акторами. Категорії для опису цих зв'язків можуть варіюватися в залежності від цілей дослідження та індивідуального підходу аналітика. Зазвичай використовуються такі категорії: за типом відносин (альянси, опозиція, нейтралітет), за ступенем їх реалізації (актуальні чи потенційні) та за прогнозованою міцністю чи тривалістю відносин (тактичні або стратегічні).

Ситуаційний метод є одним із методів прогнозування, який використовується для аналізу можливих майбутніх сценаріїв залежно від певних умов або подій. Цей метод дозволяє оцінити, як різні

змінні можуть вплинути на майбутні події, та розробити відповідні стратегії для різних можливих сценаріїв. Основні прогностичні можливості ситуаційного методу включають: гнучкість у сценаріях: ситуаційний метод дозволяє розглядати широкий спектр можливих майбутніх сценаріїв, враховуючи різні комбінації вхідних даних та змінних; контекстуальне розуміння: метод допомагає зрозуміти, як зміни в окремих змінних можуть вплинути на загальну ситуацію, дозволяючи аналізувати не тільки причини та наслідки, але й більш складні взаємозв'язки; розробка стратегій: завдяки оцінці різних сценаріїв, організації можуть підготувати стратегічні плани для кожного з них, мінімізуючи ризики та використовуючи потенційні можливості; управління ризиками: ситуаційний метод дозволяє ідентифікувати потенційні ризики в різних сценаріях та розробити плани для їхнього управління або уникнення; підвищення готовності: аналіз можливих майбутніх ситуацій допомагає організаціям підвищити свою готовність до непередбачуваних подій та швидко адаптуватися до змін; залучення стейкхолдерів: ситуаційний метод може залучати різних стейкхолдерів для оцінки сценаріїв, що сприяє колективному розумінню можливих майбутніх викликів та спільному прийняттю рішень. Використання ситуаційного методу може значно підсилити здатність організацій або урядів до стратегічного планування та прогнозування, надаючи їм інструменти для кращого розуміння потенційних майбутніх сценаріїв і підготовки до них.

Тема 6. Контент-аналіз в політичних дослідженнях

1. Контент-аналіз: визначення, історія введення в науковий оборот, сферу застосування
2. Етапи контент-аналізу
3. Види контент-аналізу
4. Переваги та недоліки методу контент-аналізу
5. Визначення смислових одиниць аналізу текстових масивів
6. Особливості проведення контент-аналізу, направлено на визначення цілей суб'єктів зовнішньополітичної діяльності

Суть *контент-аналізу* полягає в тому, що в описовому джерелі виділяють певну систему якісних ознак, які характеризують власти-

вості тих чи інших об'єктів і явищ, тобто розробляють певний формуляр для обробки джерел.

До кінця 50-х рр. XX ст. у контент-аналізі виділилося три напрямки: репрезентативний контент-аналіз, інструментальний, психолінгвістичний.

Зазвичай контент-аналіз, як і методи масового опитування, використовує вибірковий метод дослідження, однак одиниці аналізу та одиниці відбору в контент-аналізі та у вибіркових опитуваннях різні.

В контент-аналізі одиниці відбору – слова, фрази, смислові одиниці, окремі статті, а в вибіркових опитуваннях – люди. Принциповим моментом у розробці методики контент-аналізу є розробка правил віднесення одиниць тексту до переліку категорій аналізу. Ці правила оформляються у формі кодифікатора.

Етапи застосування контент-аналізу: визначаємо дослідницьке завдання; обираємо набір текстів для вивчення; збираємо генеральну сукупність або формуємо вибірку повідомлень; визначаємо одиниці аналізу (смислові одиниці – зазвичай це слова, словосполучення або смислові категорії; визначаються одиниці рахунку; безпосередній підрахунок частотності вибраних одиниць.

Перший етап полягає у визначенні сукупності повідомлень, яку передбачається вивчати. Зазвичай сукупність повідомлень, що підлягають вивченню, визначається за допомогою набору критеріїв, яким має відповідати кожне повідомлення. Найчастіше список використовуваних критеріїв зводиться до трьох основних позицій: тип повідомлення, автор повідомлення і час повідомлення. Крім того, при підготовці до проведення контент-аналізу необхідно прийняти рішення про одиницю аналітичного спостереження. Одиниця аналітичного спостереження, або простіше одиниця аналізу, – це окремий елемент того повідомлення (або повідомлень), яке необхідно вивчити. Найпростішим і найменшим з можливих елементів повідомлення є слово, або «лексичний символ». Одиницею більш високого рівня виступає тема, що представляє окреме висловлювання про конкретний предмет. Другий етап контент-аналізу – декомпозиція тексту: виділення зі змісту безлічі смислових елементів, подальше впорядкування якого залежить від типу або варіанту методики. Вибравши смислову одиницю і її ознаки, дослідник повинен визна-

чити також і одиницю рахунку, яка стане використовуватися для кількісного аналізу матеріалу. Найпоширенішим способом вимірювання характеристик змісту є підрахунок частоти їх вживання, коли фіксується кожна поява будь-якої ознаки даної характеристики. Третій етап передбачає саму процедуру підрахунку або квантифікацію безлічі елементів текстового масиву. У загальному вигляді вона аналогічна стандартним прийомом квантифікації по виділеним угрупованням. Наприклад, вивчаючи тематику газети, можна визначити відсоток конкретних тем за тематичними одиницям різного змісту. Четвертий етап застосування контент-аналізу полягає у змістовній інтерпретації результатів декомпозиції текстового масиву і квантифікації виділених елементів. Зазвичай він побудований на виявленні та оцінці таких характеристик текстового матеріалу, які дозволяють дати відповідь на питання, що хоче підкреслити (приховати) його автор і що є в його розумінні пріоритетним напрямком політичних дій. Змістова інтерпретація завершується формулюванням аналітичних висновків, які співвідносяться з цілями і завданнями дослідження, декларованими на його початковому етапі. На заключному п'ятому етапі відбувається верифікація отриманих результатів, яка може проводитися або шляхом повторення дослідницької процедури іншими виконавцями, або на основі критичного осмислення і зіставлення нових даних з уже наявною інформацією.

Види контент-аналізу: кількісний та якісний контент-аналіз: кількісний контент-аналіз фокусується на частоті зустрічання певних характеристик у тексті; якісний контент-аналіз комбінує якісні та кількісні показники, що ефективно для виявлення явних чи прихованих цілей суб'єкта. Ненаправлений та спрямований контент-аналіз: ненаправлений контент-аналіз базується на гіпотезі, що деякі слова у тексті можуть бути репрезентативними для всього тексту. Ці слова зазвичай часто зустрічаються і не є функціональними; спрямований контент-аналіз вимагає попереднього створення списку понять, які конкретизують кожну категорію. Фронтальний та рейдовий контент-аналіз: фронтальний контент-аналіз спрямований на створення детального розуміння інформаційного потоку в певний час або протягом певного періоду, з метою виявлення динаміки. Має прикладне значення; Рейдовий аналіз зосереджений на розв'язанні конкретних дослідницьких завдань.

Переваги та недоліки контент-аналізу. Привабливість контент-аналізу в основному полягає в тому, що він дозволяє проводити дослідження незалежно. Для цього не потрібно створювати спеціально підготовлені дослідницькі групи або працювати з мережею респондентів. Такі обставини також істотно знижують вартість дослідження. Якщо інформаційне джерело доступне, фінансові витрати на його аналіз мінімальні. Ретельно виконаний контент-аналіз відкриває широкі можливості для оптимізації використання інших соціологічних методів і часто підвищує ефективність загальної стратегії дослідницького проекту. Проведення контент-аналізу також не пов'язане з етичними ризиками або психологічними складнощами в спілкуванні з респондентами, що іноді призводить до помилок у дослідженні. Обмеженість контент-аналізу зумовлена складнощами у загальній оцінці значущості обраних об'єктів аналізу, їх контекстуальністю, яка може бути зрозумілою на момент публікації, але втрачається з часом і потребує логічної реконструкції соціологом, що може призвести до спотворення.

Необхідно також пам'ятати, що контент-аналіз є досить трудомісткою процедурою, яка вимагає уваги до деталей, старанності та терпіння від дослідника. Найбільш ефективні результати досягаються при використанні контент-аналізу як доповнення до соціологічних опитувань або спостережень.

Визначення смислових одиниць аналізу текстових масивів при контент-аналізі: одиниця аналізу, – це окремий елемент того повідомлення (або повідомлень), яке необхідно вивчити. Найпростішим і найменшим з можливих елементів повідомлення є слово, або «лексичний символ». Одиницею більш високого рівня виступає тема, що представляє окреме висловлювання про конкретний предмет. Існують чіткі методичні вимоги до можливої одиниці аналізу: вона повинна бути досить великою, щоб виражати певне смислове значення; досить малою, щоб не висловлювати багато значень; вільно ідентифікуватися. Крім того, число первинних одиниць аналітичного спостереження (елементів) має бути достатньо велике, щоб служити основою для статистичної вибірки. За одиницю аналізу може бути прийнято: слово, пропозиція, тема, ідея, автор, персонаж, соціальна ситуація, частина тексту, об'єднана чимось, що відповідає змістом категорії аналізу. Складні види контент-аналізу оперують кількома одиницями аналізу.

Контент-аналіз є методом кількісного та якісного аналізу змісту комунікацій, що широко застосовується в соціальних науках, включаючи вивчення *зовнішньополітичної діяльності*. Проведення контент-аналізу з метою визначення цілей суб'єктів зовнішньополітичної діяльності включає декілька ключових етапів та особливостей: вибір матеріалу для аналізу: визначення та збір текстових матеріалів, які будуть аналізуватися. Це можуть бути офіційні документи, промови політичних лідерів, зовнішньополітичні заяви, статті у ЗМІ та інші релевантні текстові джерела; розробка категорій аналізу: визначення системи категорій, які будуть використовуватися для аналізу текстів. Категорії повинні відображати ключові аспекти зовнішньополітичних цілей, такі як безпека, економічне співробітництво, регіональна інтеграція, міжнародний вплив тощо; кодування матеріалу: процес кодування включає віднесення окремих фрагментів тексту до певних категорій. Це дозволяє систематизувати інформацію та підготувати її для кількісного аналізу; аналіз отриманих даних: обробка та аналіз закодованих даних з метою визначення частоти та контексту згадування різних аспектів зовнішньополітичних цілей. Це може включати статистичний аналіз та інтерпретацію змісту; контекстуальний аналіз: окрім кількісного аналізу, важливо враховувати контекст, в якому згадуються певні поняття. Це дозволяє глибше зрозуміти зміст та нюанси зовнішньополітичних цілей; тріангуляція та перевірка надійності: використання додаткових методів аналізу та порівняння результатів з іншими джерелами інформації допомагає переконатися в надійності та валідності отриманих результатів. Контент-аналіз як метод вивчення зовнішньополітичної діяльності дозволяє отримати уявлення про пріоритети, стратегії та цілі суб'єктів міжнародних відносин, а також про способи їхнього вираження та спілкування.

Тема 7. Когнітивне картування в політичних дослідженнях

1. Суб'єктивні психологічні моменти у внутрішньополітичній і зовнішньополітичній практиці.
2. Застосування когнітивного картування для встановлення особливостей політичного мислення індивідуальних і групових суб'єктів міжнародних відносин.

3. Основні поняття і процедура застосування когнітивного картування.
4. Аналіз когнітивних карт. Просторово-часове групування зафіксованої інформації.
5. Змістовна інтерпретація результатів когнітивного картування.

Термін «когнітивна карта» увійшов у вжиток у 1948 році з публікацією праці американського психолога Е. Толмена «Когнітивні карти у щурів та людей». Толмен, досліджуючи поведінку щура у лабіринті, прийшов до висновку, що з часом тварина формує внутрішнє уявлення лабіринту, що впливає на її поведінку³.

Когнітивна карта – це графічний інструмент для збору, обробки та зберігання інформації, що знаходиться у свідомості людини. Вона використовується для вирішення завдань у сфері категоризації, зберігання та генерації знань.

У рамках когнітивізму існують два підходи: американський, який фокусується на індивідуальних уявленнях, та європейський, що акцентує на колективних уявленнях.

Когнітивний аналіз дозволяє досліджувати неформалізовані фактори, беручи до уваги думки, досвід, інтуїцію експертів та використовуючи логічне мислення. Використання когнітивних карт сприяє візуалізації результатів дослідження, допомагає подолати протистояння між суб'єктом та об'єктом дослідження, враховувати взаємовплив і контролювати зворотні процеси.

Останнім часом когнітивний аналіз знайшов застосування в політичних дослідженнях. Політика аналізується через когнітивні та нормативні матриці, які являють собою системи інтерпретації реальності, у яких функціонують різні публічні та приватні актори. Особлива увага при цьому приділяється ідеям, загальноприйнятим правилам та уявленням, а також цінностям і символічним аспектам політики.

У рамках когнітивного підходу до політичного аналізу розрізняють три основні течії, що ґрунтуються на концепціях «парадигми» та «системи координат». Методологія когнітивного моделювання,

³ Див.: Tolman E. C. Cognitive maps in rats and men. Psychological Review. 1948. No. 55 (4). P. 189–208.

запропонована Аксельродом, призначена для аналізу та прийняття рішень у ситуаціях з високим рівнем невизначеності. Вона базується на створенні моделей, які відображають суб'єктивні уявлення експертів про ситуацію, представлені у вигляді когнітивних карт.

Когнітивне моделювання, зокрема використання когнітивних карт, є ключовим для аналізу складних і динамічних політичних процесів і ситуацій. Якщо аналітик фокусується на «картині світу» конкретної особи або групи, такий аналіз буде суб'єктно-орієнтованим. У разі, коли акцент робиться на продукт когнітивного процесу – когнітивну карту певного аспекту політичної реальності, експерт виступає як інструмент для створення адекватної моделі ситуації, що є об'єктно-орієнтованим підходом.

Когнітивна карта представляє систему факторів та їхніх взаємозв'язків, але не фіксує детального характеру цих впливів або їх динаміку. Така карта служить змістовною моделлю об'єкта дослідження.

Метод когнітивного картування знайшов своє застосування в роботах Оула Холсті, який вивчав мислення політичних діячів і розкривав їхні операційні коди та інші аспекти. У сучасний час ця методологія стрімко розвивається і вдосконалює апарат аналізу та моделювання систем.

Основні етапи когнітивного моделювання включають наступне: визначення мети і завдань дослідження; аналіз складності ситуації, що досліджується, з урахуванням поставленої мети; виділення ключових концептів, які впливають на ситуацію; встановлення взаємозв'язків між цими концептами, включаючи причинно-наслідкові зв'язки і їх «щільність»; аналіз сили взаємодії між різними концептами; верифікація когнітивної моделі на реальних даних і ситуаціях; інтерпретація результатів, отриманих з допомогою когнітивної карти.

Когнітивний аналіз є потужним інструментом для дослідження складних і неструктурованих систем. Він допомагає краще розуміти проблеми, виявляти суперечності та проводити якісний аналіз процесів. Головна ідея когнітивного моделювання полягає в тому, щоб відобразити складні проблеми та тенденції розвитку системи у більш простому форматі моделі і вивчити можливість виникнення кризових ситуацій та шляхи їх вирішення в модельних умовах. Використання когнітивних моделей покращує обґрунтованість

управлінських рішень в складних і динамічних ситуаціях, допомагає уникнути інтуїтивних висновків і заощаджує час, який зазвичай витрачається на аналіз та інтерпретацію подій в системі.

Тема 8. Прикладне призначення SWOT-аналізу та його використання у дослідженні політичних ситуацій

1. Стратегічний аналіз і стратегічне управління.
2. Місце SWOT-аналізу в політичному маркетингу та прикладному політичному аналізі
3. Зміст матриці якісного аналізу – SWOT (Strengths – сили; Weaknesses – слабкості; Opportunities – можливості; Threats – загрози)
4. Матриця кореляційного SWOT-аналізу. Параметри кореляції сили й слабостей, сили й можливостей, сили й погроз; слабостей й можливостей, слабостей й погроз; можливостей і погроз.
5. SWOT-аналіз і політичне планування, вибір стратегії й тактик.

Для ефективного аналізу політичної системи важливо враховувати як її сильні, так і слабкі сторони, а також оцінювати потенційні можливості та загрози, що можуть виникнути в майбутньому. В цьому контексті широко застосовується SWOT-аналіз, методика, яка не обмежується лише економічними показниками і, тому, є універсальним інструментом для розробки стратегій у різних сферах. SWOT-аналіз є одним з найбільш поширених та ефективних інструментів стратегічного планування.

Термін SWOT був вперше запропонований професором К. Ендрюсом у 1963 році на конференції в Гарварді, присвяченій проблемам бізнес-політики (Стратегічне планування)⁴. Акронім SWOT утворюється від перших літер англійських слів: Strength (сила), Weakness (слабкість), Opportunities (можливості) та Threats (загрози). Використання SWOT-аналізу дозволяє структурувати інформа-

⁴ Andrews K. R. The concept of corporate strategy. Irwin/McGraw Hill, 1971. 290 p.

цію про поточний стан справ та тенденції, а також сприяє розробці стратегій. Завдяки SWOT-аналізу аналітики здатні більш ефективно використовувати свої знання для інтелектуальної роботи.

SWOT-аналіз допомагає у зіставленні внутрішнього і зовнішнього середовища, враховуючи майбутні загрози та можливості для діяльності політичних партій. Його перевага полягає у здатності систематизувати знання про внутрішні та зовнішні фактори, що впливають на стратегічне планування та політичну конкуренцію.

SWOT-аналіз є важливим інструментом у стратегічному управлінні, оскільки він допомагає впорядкувати інформацію, необхідну для ухвалення управлінських рішень, та сприяє розвитку власних думок та оцінок. Це не кінцевий рішення, але важливий етап у процесі обмірковування. Через великі обсяги інформації, які потрібно збирати та аналізувати у стратегічному управлінні, SWOT-аналіз став невід'ємною частиною у пошуку та розробці методів організації такої роботи.

В цілому, процес SWOT-аналізу включає визначення цілей дослідження, ідентифікацію об'єктів дослідження (це може бути політична система, країна, організація тощо), виявлення та ранжування факторів, заповнення SWOT-матриці, її обробку та аналіз результатів.

Метод SWOT представляє собою підхід, що дозволяє комплексно аналізувати внутрішнє та зовнішнє середовище організації. Це включає оцінку сильних і слабких сторін системи, а також визначення зовнішніх можливостей і загроз. Використання SWOT-аналізу передбачає ідентифікацію цих аспектів та встановлення зв'язків між ними, що є ключовим для формування стратегій в політичній сфері.

Сильні сторони служать основою, на якій політична система покладається і яку вона намагається розвивати та зміцнювати. Внутрішнє середовище охоплює кілька аспектів, включаючи кадровий, організаційний та фінансовий, що в сукупності визначають потенціал та можливості системи. Політична культура також відіграє значну роль у цьому контексті.

Сильні та слабкі сторони внутрішнього середовища, нарівні з зовнішніми загрозами та можливостями, визначають умови успіху політичної системи. Виділення сильних і слабких сторін є першим

кроком, за яким слід їх глибоко аналізування та оцінка. Деякі сильні сторони можуть мати вирішальне значення для розвитку системи, тоді як певні слабкості можуть бути критичними або легко виправлятися. Ефективна стратегія розвитку політичної системи має на меті вирішення слабких місць, що роблять систему вразливою, та сприяння демократичним перетворенням.

При проведенні SWOT-аналізу важливо чітко визначити сферу кожного елементу аналізу, розрізняти його компоненти, бути об'єктивними та використовувати всебічну інформацію, уникаючи невизначеності. Особливу увагу слід звернути на внутрішньопартійну демократію та політичну культуру лідерів при аналізі сильних і слабких сторін, оскільки ці фактори впливають на можливості та обмеження розвитку організації. Аналіз ринку та зовнішніх загроз, особливо у контексті виборчих кампаній, вимагає детального розгляду ключових конкурентів, зокрема парламентських партій, щоб краще зрозуміти сильні сторони партії та можливі стратегії конкурентів.

Тема 9. Політичне прогнозування

1. Сутність, основні типи та напрями політичного прогнозування.
2. Методологія політичного прогнозування.
3. Внесок Римського клубу у політичне прогнозування.
4. Суб'єкти політичного прогнозування
5. Ситуаційна аналітика як базовий напрям політичного аналізу та прогнозування
6. Особливості зовнішньополітичного прогнозування

Політичне прогнозування є ключовим елементом успіху в політичній діяльності. Воно полягає у створенні передбачень про майбутнє в контексті політичних процесів, ґрунтуючись на розумінні того, як минулі та сучасні події впливають на майбутнє розвитку політичних систем і процесів.

Політичний прогноз є частиною ширшого соціального прогнозування і вважається одним із найбільш ефективних видів прогнозування. Він базується на економічних прогнозах та враховує специфічні закони, що керують функціонуванням та розвитком політичної

надбудови, яка, у свою чергу, впливає на економічні процеси у суспільстві. Саме в цьому й полягає унікальність політичного прогнозування. Існують два основні види політичного прогнозування: *внутрішньополітичне та зовнішньополітичне*. Внутрішньополітичне прогнозування включає дослідження майбутніх тенденцій, шляхів, строків і етапів розвитку суспільства, а також вдосконалення політичної системи та відносин всередині країни. Зовнішньополітичне прогнозування, яке зосереджене на міжнародних відносинах і зовнішній політиці, вважає державу основним суб'єктом міжнародних відносин і зосереджується на прогнозах, пов'язаних з зовнішньою політикою окремих держав.

У сфері політичного прогнозування використовуються різноманітні *методи*. За ступенем формалізації всі методи прогнозування можна умовно поділити на *формалізовані та інтуїтивні*.

До формалізованих методів прогнозування відносяться:

- група методів екстраполяції: метод найменших квадратів; метод експоненційного згладжування; метод ймовірного моделювання; метод адаптивного згладжування та ін.;
- група системно-структурних методів: методи функціонально-ієрархічного моделювання; метод морфологічного аналізу; матричний метод; метод мережевого моделювання; метод структурної аналогії та ін.;
- група асоціативних методів: методи імітаційного моделювання; метод історико-логічного аналізу та ін. Група методів передової інформації: методи аналізу потоку публікацій та ін.

До інтуїтивних методів прогнозування відносяться:

- група методів індивідуальної експертної оцінки: метод інтерв'ювання експертів; метод анкетування експертів; метод самостійної підготовки експертом оцінок та ін.;
- група методів колективної експертної оцінки: метод анкетування представників соціальних груп на основі квотно-пропорційної вибірки; методи «комісій», методи «мозкових штурмів»; метод Дельфі та ін.;
- група методів аналітичних документів: методи написання сценаріїв політичної ситуації та ін.

З середини ХХ ст. людство почало усвідомлювати, що подальший розвиток сучасної цивілізації може призвести до катастрофічних наслідків. Цей період в історії світу вирізнявся революційними змінами, супроводжуваними критичними явищами та процесами, які ставили під загрозу існування людства. У зв'язку з цим виникла потреба в організації (*Римський клуб*), здатній займатися дослідженнями глобальних проблем суспільства.

Римський клуб визначив наступні глобальні проблеми: неконтрольоване зростання населення на планеті, соціальну нерівність та різноманітність суспільства, соціальну несправедливість, голод та недоїдання, енергетичну кризу, наявну або потенційну нестачу природних ресурсів, недоліки у системі освіти та неграмотність, деградацію довкілля, а також недостатнє усвідомлення цих проблем та їх взаємозв'язків людьми.

Основні методи, які використовуються в футурології, можна поділити на чотири групи:

- опитування експертів, спрямовані на виявлення загальної думки, за допомогою методу Дельфі або анкетування;
- статистичні методи, такі як екстраполяція, ймовірнісний аналіз, регресійний та кореляційний аналіз;
- пошук аналогій майбутнього з існуючими системами та складання сценаріїв майбутнього;
- рольові ігри, симуляції, переговори та інші методи групової роботи з планування та прогнозування майбутнього.

Суб'єкти політичного прогнозування – це індивіди, групи або організації, які здійснюють аналіз політичних процесів, подій, інституцій та поведінки. Вони використовують різноманітні методи та підходи для збору, обробки та інтерпретації інформації з метою розуміння, прогнозування або впливу на політичні явища. Суб'єкти політичного аналізу можна класифікувати на наступні категорії: аналітичні центри та дослідницькі інститути (*think tanks*): організації, які проводять дослідження з різних політичних питань, випускають аналітичні звіти та рекомендації, часто впливаючи на формування політики; університети та академічні дослідники: вчені та дослідники, які займаються вивченням політичних явищ з теоретичного та емпіричного погляду, публікуючи свої роботи в наукових журналах та книгах; політичні консультанти та аналі-

тики: професіонали, які надають консультативні послуги політичним партіям, кандидатам або урядам, допомагаючи у стратегічному плануванні та прийнятті рішень; державні органи та інституції: включають в себе різні урядові відомства та інституції, які проводять політичний аналіз для формування внутрішньої та зовнішньої політики; міжнародні організації: організації, які займаються міжнародними відносинами та політикою, такі як ООН, ЄС, НАТО, проводять аналіз для вирішення міжнародних питань та проблем; недержавні організації: використовують політичний аналіз для захисту своїх інтересів, впливу на політику та мобілізації громадської думки; засоби масової інформації: виконують аналітичну роль, надаючи інформацію, новини та експертні оцінки широкій аудиторії, впливаючи на громадську думку та політичні процеси. Кожен із цих суб'єктів вносить свій вклад у розуміння політичних процесів та формування політичного ландшафту за допомогою своїх унікальних перспектив, методів та цілей.

Ситуаційна аналітика як базовий напрям політичного аналізу та прогнозування включає систематичне вивчення, оцінку та інтерпретацію поточних та потенційних майбутніх ситуацій у політичному контексті. Вона дозволяє аналітикам, політичним лідерам, та іншим зацікавленим сторонам краще розуміти динаміку політичних подій, приймати обґрунтовані рішення та формувати стратегії. Основні характеристики та етапи ситуаційної аналітики включають: збір інформації: систематичний збір даних та інформації про поточну політичну ситуацію, ключових гравців, важливі події, політичні висловлювання та інші значимі фактори; контекстуальний аналіз: вивчення ширшого соціального, економічного, культурного, інституційного та міжнародного контексту, у якому відбуваються політичні події; аналіз зацікавлених сторін: ідентифікація та аналіз стейкхолдерів, їхніх інтересів, цілей, стратегій та потенційного впливу на ситуацію; оцінка ризиків та можливостей: аналіз потенційних ризиків та можливостей, які можуть виникнути в результаті розвитку подій; розробка сценаріїв: створення різних сценаріїв розвитку подій на основі аналізу даних та визначення критичних змінних; рекомендації та стратегії: розробка рекомендацій та стратегічних планів для різних сценаріїв, включаючи плани дій, ресурси та комунікаційні стратегії; моніторинг та оновлення: регулярне спо-

стереження за розвитком ситуації та оновлення аналізу, сценаріїв та стратегій згідно з новою інформацією або змінами у ситуації. Ситуаційна аналітика надає глибоке розуміння політичного середовища та допомагає приймати стратегічні рішення, адаптовані до швидкозмінного політичного ландшафту.

Зовнішньополітичне прогнозування є складним процесом, що включає аналіз міжнародних відносин та зовнішньополітичних стратегій держав. Цей процес має ряд особливостей, які потрібно враховувати для ефективного прогнозування: висока ступінь невизначеності: міжнародне середовище характеризується швидкими змінами, непередбачуваністю подій та поведінкою держав, що ускладнює точне прогнозування; складність взаємодії акторів: міжнародні відносини включають взаємодію багатьох суб'єктів – держав, міжнародних організацій, транснаціональних корпорацій, НДО, що вносить додаткову складність у процес прогнозування; вплив зовнішніх та внутрішніх факторів: зовнішньополітичні рішення та стратегії держав визначаються як зовнішніми обставинами (міжнародними конфліктами, економічними тенденціями, міжнародним правом), так і внутрішніми факторами (політичними, економічними, соціальними); значення історичного контексту: історичні події, традиції та прецеденти мають велике значення для зовнішньополітичних рішень та прогнозування майбутніх дій; необхідність інтердисциплінарного підходу: ефективне зовнішньополітичне прогнозування вимагає врахування економічних, політичних, соціальних, технологічних, екологічних та інших аспектів; застосування спеціалізованих методів та технік: для прогнозування використовуються різноманітні методи, включаючи аналіз сценаріїв, моделювання, експертні опитування, метод Дельфі, SWOT-аналіз та інші; постійний моніторинг та перегляд прогнозів: у світлі швидких змін у міжнародному середовищі, прогнози потребують регулярного оновлення та перегляду на основі нової інформації та подій. Врахування цих особливостей є ключовим для розробки точних та реалістичних зовнішньополітичних прогнозів, що допомагають державам і міжнародним організаціям формувати ефективні стратегії та адаптуватися до мінливих міжнародних умов.

Тема 10. Трендові математико-статистичні методи моделювання політичної динаміки

1. Квантифіковані методики обробки і аналізу інформації: аналіз за допомогою простих і складних індикаторів, чинник аналізу
2. Аналіз кореляцій, аналіз регресій, аналіз тенденцій
3. Спектральний аналіз, екстраполяція

Квантифікація в соціально-політичних дослідженнях полягає у перетворенні якісних характеристик на кількісні показники. Серед найпоширеніших *квантифікованих методів обробки та аналізу* соціально-політичної інформації вирізняються: аналіз з використанням простих та складних індикаторів, факторний аналіз, кореляційний аналіз, регресійний аналіз, аналіз тенденцій, спектральний аналіз та екстраполяція.

Аналіз з використанням простих та складних індикаторів часто лежить в основі сучасних інформаційних систем, які збирають дані про різноманітні події у країнах, регіонах або на глобальному рівні. Часто одному абстрактному поняттю відповідає кілька індикаторів, на основі яких формується більш складний індекс.

Факторний аналіз використовується для виявлення основних чинників, що впливають на досліджуване явище, шляхом зменшення кількості індикаторів. Цей метод дозволяє ідентифікувати групи індикаторів з високим рівнем кореляції та на їх основі формувати комплексні змінні, об'єднані спільним коефіцієнтом кореляції. Для проведення факторного аналізу використовуються комп'ютери зі спеціалізованими програмами.

Кореляційний аналіз використовується, коли потрібно визначити, чи існує залежність між двома змінними, а також оцінити рівень цієї залежності. За наявності достатньої інформації, можна використовувати комп'ютер для визначення кореляції та розрахунку її коефіцієнта, що показує ступінь взаємозв'язку. Задача ускладнюється, коли необхідно аналізувати взаємозв'язки між трьома або більше змінними або визначити вплив однієї змінної чи групи змінних на іншу групу, що вимагає складніших математичних розрахунків.

Аналіз регресій використовується для виявлення характеру залежності між змінними, визначення причин (незалежних змінних)

та наслідків (залежних змінних). В таких випадках складається рівняння функціональної залежності, де змінна x залежить від змінної y з відповідними коефіцієнтами регресії. Лінійна регресія показує прямий зв'язок між змінними (наприклад, витрати на оборону як функція від валового національного продукту). У деяких випадках залежність може бути нелінійною, що вимагає аналізу складніших функціональних відносин, графічно виражених у формі параболи.

Аналіз тенденцій використовується переважно для прогнозування майбутніх взаємозв'язків між причинами та наслідками, зокрема у відносинах між двома змінними, де одна є незалежною. Оскільки майбутні кількісні показники змінних невідомі, у регресійному рівнянні часові показники замінюють незалежну змінну. Цей метод має свої обмеження, оскільки можливі зміни в залежності між змінними не враховуються. Аналіз тенденцій вимагає збору максимальної кількості даних з малими часовими інтервалами для визначення швидкості розвитку системи, після чого складається рівняння регресії і визначаються його параметри для прогнозування майбутніх значень.

Спектральний аналіз дозволяє виявляти фундаментальні коливання у складних системах, визначаючи частоту та тривалість різних фаз. Основа методу полягає в аналізі структури коливальних процесів (наприклад, популярності уряду) та побудові графіків синусоїдальних коливань. Для цього збирають хронологічні дані, розраховують рівняння коливань і створюють цикли, на основі яких будуються графіки.

Тема 11. Імітаційні моделі дослідження політичної динаміки: загальні риси та обмеження

1. Політичне моделювання
2. Сутність імітаційного моделювання процесів
3. Теоретичні витоки імітаційного моделювання
4. Різновиди методичного змісту імітаційного моделювання
5. Досвід імітаційного моделювання в історичній та економічній науках
6. Імітаційне моделювання в політичній науці

Моделювання стає все більш популярним методом у дослідженні та аналізі політичних процесів, оскільки воно дозволяє з ефективністю, об'єктивністю та мінімальними втратами ресурсів прогнозувати розвиток соціально-політичних ситуацій. Моделювання передбачає створення упрощених версій реальності, які відтворюють основні характеристики та взаємозв'язки політичних систем, процесів або явищ. Це надає можливість глибше зрозуміти їхню структуру та динаміку. Моделі можуть бути побудовані на основі зовнішньої схожості з досліджуваними об'єктами, відтворювати їх властивості чи сутність, або надавати символічне представлення. Це дозволяє аналітикам зосередитися на ключових факторах, ігноруючи менш значущі деталі, для підвищення розуміння складних соціально-політичних процесів. У контексті політичного аналізу, моделювання забезпечує засіб для опису та прогнозування політичних подій, використовуючи обмежену кількість важливих, значущих факторів. Це не лише сприяє глибшому розумінню політичних процесів, але й дозволяє урядам, політичним аналітикам та іншим зацікавленим сторонам розробляти більш обґрунтовані та ефективні стратегії.

Імітаційне моделювання передбачає розрахунок значень деяких характеристик процесу, що розвивається у часі, шляхом відтворення перебігу цього процесу на комп'ютері за допомогою його математичної моделі. При цьому отримати потрібні результати іншими способами або неможливо, або надзвичайно важко.

По суті, будь-яка модель є імітаційною, оскільки вона імітує реальність.

Відтворення перебігу процесу на комп'ютері за допомогою математичної моделі зазвичай називається імітаційним експериментом.

Характеристики процесу поділяють на

- «ендогенні» – внутрішні, «фазові змінні»
- «екзогенні» – зовнішні, «параметри».

Особливості, характерні для імітаційних моделей, пов'язані з тим, що для отримання потрібних результатів необхідно виконувати імітаційні експерименти на комп'ютері:

- наявність у моделі випадкових зовнішніх характеристик;
- наявність у моделі зовнішніх управлінь, тобто управлінь, які мають бути задані «ззовні» експертами для отримання прогнозу внутрішніх характеристик;

- створювана моделлю ілюзія реальності;
- перебування моделі на межі можливостей математичного моделювання, взаємодія з дослідженнями, що виконуються гуманітарними засобами.

Невдовзі після початку застосування методів прикладної математики в управлінні економікою, плануванні, дослідженні операцій, проектуванні терміни «імітація», «імітаційний експеримент» набули в цих сферах значення, яке не співпадає з їх первісним тлумаченням у теорії випадкових процесів та математичній статистиці. Цим терміном почали позначати спосіб вибору раціонального управління складним процесом (раціонального плану, раціональної конструкції проектного виробу), що полягає в наступному. Прокоментуємо, нарешті, якість імітаційних моделей, що полягає в їх позиції на межі застосовності засобів математичного моделювання для аналізу та прогнозу складних процесів, систем, явищ. Процеси, прогноз яких (у межах практично необхідної точності) доступний на сьогоднішній день засобам математичного моделювання, будуть називатися «простими». Тоді ті явища, процеси, системи, прогноз яких з необхідною практичною точністю недоступний на сьогоднішній день засобам математичної імітації, проте може бути дано фахівцями у відповідній сфері діяльності – експертами, будуть природно називатися «складними». Введена термінологія підкреслює очевидний аспект двоїстості між математичними та гуманітарними методами аналізу та прогнозу. Альтернативна термінологія – трактування математичних методів аналізу та прогнозу як «жорстких», гуманітарних – як «м'яких».

На сьогоднішній день гуманітарні прогнози багатьох «складних» процесів (в економіці, політології, соціології тощо) «підкріплюються» цілими системами математичних моделей. З іншого боку, будь-який етап технології математичного моделювання (складання, ідентифікація, верифікація, експлуатація математичної моделі) надає свої можливості для гуманітарного «розуміння» моделюваного явища, процесу, системи та відповідних прогнозів. Таким чином, межа між математичними та гуманітарними методами аналізу та прогнозування «стає нечіткою», причому в «обидва боки».

Імітаційне моделювання у політичній науці використовує комп'ютерні моделі для відтворення та аналізу поведінки та взає-

модії політичних акторів, інституцій та інших елементів політичних систем. Цей метод дозволяє дослідникам експериментувати з різними сценаріями та оцінювати потенційні наслідки різних політичних рішень. Ось декілька ключових аспектів імітаційного моделювання в політичній науці: комплексний підхід: імітаційне моделювання дозволяє враховувати велику кількість змінних та їх взаємодію, надаючи можливість аналізувати складні політичні системи та процеси; експериментальне середовище: дослідники можуть «експериментувати» з моделлю, змінюючи умови та параметри, щоб побачити, як це впливає на результати, без ризику для реального політичного середовища; прогнозування та планування: моделювання дозволяє прогнозувати наслідки різних політичних рішень та стратегій, допомагаючи у плануванні та прийнятті обґрунтованих рішень; візуалізація: імітаційне моделювання може надавати візуалізацію даних та процесів, роблячи складні взаємодії та результати більш зрозумілими; вивчення гіпотетичних сценаріїв: дослідники можуть вивчати наслідки гіпотетичних подій (наприклад, зміна політичного лідерства, зовнішній конфлікт), аналізуючи їх можливий вплив на політичну систему; обмеження та виклики: хоча імітаційне моделювання має значні переваги, воно також має обмеження, включаючи складність валідації моделей та необхідність врахування невизначеності та неочікуваних змін у політичному середовищі. Імітаційне моделювання в політичній науці стає все більш цінним інструментом для розуміння політичних динамік та підготовки до майбутніх викликів, надаючи можливість аналізувати великі масиви даних та оцінювати потенційні результати політичних рішень.

Тема 12. Методи відтворення ігрової динаміки політичної взаємодії

1. Сутність теорії ігор. Стандартні ігрові стратегії. Гра «дилема ув'язненого». Гра «курча»
2. Аксіологічна модифікація теорії ігор В. О. Лефевра
3. Трансактний аналіз політичної взаємодії за Е. Берном

При невизначеності результатів політичних процесів значну теоретичну та практичну роль відіграє політичне моделювання, яке опирається на формальні математичні моделі для опису політич-

них явищ. Використання таких моделей у застосовній політології обумовлене можливістю прогнозування багатьох аспектів політичного життя. Формальна модель дозволяє уникнути суб'єктивності у формулюванні гіпотез, характерних для неформальних моделей, та сприяє розробці більш точних і перевірених прогнозів. Крім того, моделювання допомагає виявити механізми розвитку політичних процесів та встановити зв'язки між їхніми елементами. Завдяки математичному моделюванню політичних ситуацій можна отримати знання про стратегії поведінки основних політичних діячів.

Важливі інструменти у моделюванні політичних процесів включають теорії ігор, оптимізації та прийняття рішень.

Теорія ігор виступає як математичне представлення процесів узгодження інтересів серед політичних акторів, забезпечуючи методи оптимізації комунікацій для моделювання та прийняття політичних рішень. Політичні сили називаються політичними гравцями або агентами. Метою теорії ігор є розробка механізмів та технологій для гармонізації інтересів політичних гравців та вибір оптимальних рішень.

Теорія оптимізації створює політичні моделі, що дозволяють політику досягти поставлених цілей з урахуванням існуючих обмежень. Вона базується на використанні математичних методів для визначення екстремумів – максимуму або мінімуму – цільових функцій. Одним із напрямів математичного моделювання політичних процесів є формулювання явного виразу для цільової функції та її верифікація – перевірка відповідності конкретному класу політичних процесів. Теорія прийняття політичних рішень базується на припущенні про раціональну поведінку політичного гравця. Згідно з цією теорією, політичний гравець обирає те рішення, яке максимізує його цільову функцію та веде до найкращого результату.

У сучасних математичних моделях політичних процесів теорія оптимізації та теорія прийняття рішень відіграють допоміжну роль, виступаючи як етапи у застосуванні теорії ігор як основної моделі.

Гра «дилема ув'язненого» є класичним прикладом у теорії ігор, що ілюструє, як раціональне поведінка індивідуальних учасників може призвести до нераціонального або небажаного колективного результату. У цій грі двоє ув'язнених, яких не можна допитувати разом, звинувачуються в злочині. Кожному з них пропонується варі-

ант зізнатися та звинуватити іншого. Якщо обидва зізнаються, обоє отримають середнє покарання. Якщо один зізнається, а інший ні, то той, хто зізнався, отримає менше покарання (або взагалі уникне його), а інший – максимальне покарання. Якщо ж обидва не зізнаються, обоє отримають мінімальне покарання або будуть випущені. Гра ілюструє складність прийняття рішень, коли результат залежить не тільки від власних дій, але й від рішень іншої сторони.

Дилема ув'язненого використовувалася для вивчення міжнародних відносин та гонки озброєнь. У цьому контексті двім країнам, можливо, доведеться вирішувати, чи озброюватися, чи роззброюватися. Якщо обидві країни озброюються, це може призвести до дороговартісної гонки озброєнь, яка нікому не принесе користі. З іншого боку, якщо обидві країни роззброюються, вони можуть бути вразливі до нападу третьої країни. У цьому випадку дилема ув'язненого може допомогти нам зрозуміти, чому країни можуть обрати озброєння або роззброєння.

Гра «курча» в політології – це теоретична модель, використовувана для аналізу міжнародних відносин та поведінки держав у конфліктних ситуаціях. У цій грі два учасники рухаються назустріч один одному, і той, хто першим ухиляється, вважається «курчам». Якщо жоден не ухиляється, вони зіштовхуються, що призводить до найгіршого результату для обох.

Ця гра використовується для ілюстрації ситуацій у міжнародних відносинах, коли дві країни або лідери демонструють агресивну поведінку або політику, намагаючись змусити опонента відступити. Якщо жодна сторона не змінює своєї позиції, це може призвести до серйозного конфлікту або навіть війни. Гра «курча» в політології допомагає розуміти ризики і наслідки взаємної непоступливості та важливість вміння знаходити компроміси у міжнародних відносинах.

Теорія ігор В. О. Лефевра – це важливий внесок у розвиток теорії ігор, галузі математики, яка займається вивченням стратегічної взаємодії між раціональними учасниками (гравцями)⁵. Лефевр відомий своїми роботами у галузі психології та теорії ігор, де він розглядає взаємодію не тільки з точки зору математичних моделей, але

⁵ Див.: Lefebvre V. Lectures on the Reflexive Games Theory. Leaf & Oaks Publishers, 2010. 220 p.

й з урахуванням психологічних аспектів поведінки учасників. Він досліджує, як особистісні характеристики, такі як установки, переконання, мотивація та емоції, впливають на вибір стратегії учасниками ігор. Лефевр використовує ці знання для розробки більш точних моделей взаємодії, які можуть бути застосовані у різних областях, включаючи економіку, політику, управління та соціальні науки. Його підхід унікальний тим, що він інтегрує математичні та психологічні аспекти в теорії ігор, що дозволяє краще розуміти та прогнозувати поведінку людей у ситуаціях, що мають стратегічне значення.

Трансактний аналіз політичної взаємодії Е. Берна, є психологічною теорією, яка може бути застосована до розуміння міжособистісних відносин у політиці. Основна ідея трансактного аналізу полягає в тому, що спілкування та взаємодія між людьми можуть бути розглянуті як «трансакції» між їхніми «Я-станами» – Батьківським, Дорослим, та Дитячим⁶.

У політичному контексті це означає, що поведінка політичних лідерів, їхні рішення, а також взаємодія з громадянами та іншими політичними фігурами можуть бути аналізовані через призму цих трьох «Я-станів». Наприклад, політик, що діє з Батьківського стану, може виступати авторитетно та догматично, тоді як взаємодія з Дорослого стану більш раціональна і об'єктивна. Дитячий стан може проявлятися у більш емоційних та імпульсивних реакціях.

Трансактний аналіз дозволяє більш глибоко розуміти мотивацію поведінки політичних діячів, динаміку владних відносин та способи вирішення конфліктів. Він також може бути корисним для аналізу політичного дискурсу та взаємодії між різними групами та інтересами в політичному процесі.

Тема 13. Методологія системної динаміки

Дж. Форрестера: сутність в дослідженні глобальних та внутрішньополітичних процесів

1. Зміст методології аналізу системної динаміки за Дж. Форрестером.
2. Моделювання світової динаміки. Моделі Світ-2 та Світ-3.

⁶ Див.: Берна Е. Ігри, у які грають люди. Київ, 2020. 250 с.

3. Прогнозні моделі розвитку СРСР середини 80-х рр. XX ст.
4. Перспективи розвитку моделювання системної динаміки світових та внутрішніх політичних процесів

Дж. Форрестер є засновником теорії *системної динаміки*⁷. Він вважав, що операційні дослідження не надають точного уявлення про характер діяльності систем. Операційні дослідження використовували обмежену кількість змінних, розглядали їх у лінійній залежності і не враховували значення циклічних змін у системі. Системна динаміка, навпаки, наголошувала на нелінійному характері діяльності системи та великому значенні зворотного зв'язку. Розвиток системної динаміки напряму залежить від зростаючих можливостей сучасних комп'ютерів, без яких складні розрахунки, які включають велику кількість змінних і численні циклічні взаємодії між ними, були б неможливими.

Методологія системної динаміки включає якісний і кількісний етапи. На якісному етапі дослідник описує модель і визначає характеристики взаємодій. Тут все залежить від розуму, досвіду і наукової інтуїції людини. На кількісному етапі, під час комп'ютерної симуляції, дослідник визначає, наскільки його модель вірна і перевіряє свої гіпотези щодо поведінки системи. В системній динаміці використовуються чотири основних методи: підписаний діграф або діаграма каузальних петель, системні архетипи, комп'ютерна симуляція та мікромоделювання.

Системна динаміка зводить весь спектр можливих рішень до невеликого набору стандартизованих архетипів, хоча спочатку саме системна динаміка була проти спрощеного підходу операційних досліджень, які зводили всю складну реальність до простих математичних формул. Проте сучасна системна динаміка часто спрощує рішення до надмірно простих.

Системна динаміка не враховує якісних змін системи в своїх моделях. Так, якщо взяти світову динаміку за Форрестером, то зріст населення, виробництва і забруднення довкілля обов'язково призведе до світової катастрофи. Критики порівнюють цю модель з дослідженням майбутнього малюка: дитина буде рости, спричинюючи

⁷ Див.: Forrester J. W. *Industrial Dynamics*. Portland, OR: Productivity Press, 1968. 464 p.

великий дефіцит молока і забруднюючи дитячу кімнату все більшою кількістю підгузників, поки не помре від власної ваги. Однак ця модель просто не враховує той факт, що після певного віку дитина перестане їсти лише молоко, перейде до інших способів обробки відходів. В системній динаміці відсутнє поняття процесу переходу системи в принципово нову якість.

Звідси випливає ще одна велика недолік системної динаміки – вона здатна показати шляхи вирішення проблем в організації, але в кінцевому підсумку націлюється на підтримання стабільного статус-кво. Системна динаміка не може вказати, як організація може стратегічно розвиватися. Точно так само системна динаміка не в змозі передбачити розвиток, якщо у майбутньому виникатимуть різні непередбачені події або якісні зміни в середовищі, такі як технологічні революції або економічні кризи.

Під час повернення на літаку з Берна, вчений створив перший концептуальний варіант моделі системної динаміки світової соціально-економічної системи. Він назвав цю модель «Світ-1». По поверненні до США Форрестер доробив модель для підготовки візиту членів Римського клубу в МТІ і назвав її «Світ-2», яку потім опублікував у своїй книзі.

Після виходу книги «Світова динаміка», вона здобула величезну увагу громадськості. Модель «Світ-2» відображала важливі зв'язки між населенням, промисловістю, забрудненням, ресурсами і продовольством. Модель демонструвала можливий крах світової соціально-економічної системи в 21 столітті, якщо не будуть вжиті заходи щодо зменшення споживання природних ресурсів. Також вона використовувалася для визначення можливих політичних змін, які могли б стабілізувати розвиток світової економіки в майбутньому.

Відгук на популярність «Світової динаміки» був настільки великим, що Римський клуб запропонував організувати більш глибоке дослідження проблем людства з використанням системної динаміки. Форрестер відмовився від цього, але запропонував своєму колишньому студенту Денісу Медоузу провести дослідження. Модель, створена Медоузом, отримала назву «Світ-3» на зразок попередніх і була опублікована в його книзі «Межі зростання». Незважаючи на те, що модель «Світ-3» була складнішою за «Світ-2», вона продо-

вжувала демонструвати фундаментальну поведінку та віддавала основні ідеї свого попередника. Навіть незважаючи на схожість, книга «Межі зростання» отримала навіть більше визнання, ніж «Світова динаміка» Форрестера.

Тема 14. Прикладна політологія: технології спрямованого впливу на політичний процес

1. Політичні технології та антитехнології
2. Технології політичного маркетингу та політичного менеджменту
3. Політична реклама
4. Технології створення іміджу політичного лідера
5. Прикладний політичний аналіз (аналіз політики як policy – policy analysis)
6. Роль прикладного аналізу і «мозкових трестів» у практичній політиці

Політичні технології та антитехнології – це терміни, які використовуються для опису різних методів і підходів у політичній діяльності.

Політичні технології – це комплекс методів та прийомів, які використовуються для досягнення політичних цілей, включаючи формування громадської думки, управління політичними кампаніями, використання медіа та соціальних мереж для впливу на електорат, піар-кампанії, політичний консалтинг тощо. Ці технології можуть бути спрямовані на зміцнення політичної позиції, формування іміджу політичних лідерів, організацію ефективних виборчих кампаній. Антитехнології в політиці, в свою чергу, є методами, які застосовуються для протидії політичним технологіям суперників. Це може включати викриття маніпуляцій, боротьбу з фейковими новинами, протидію неправдивій рекламі чи негативному піару. Анти-технології часто використовуються для захисту політичної системи від дезінформації та маніпуляцій, забезпечуючи більш прозорий та чесний політичний процес.

Технології політичного маркетингу та політичного менеджменту відіграють ключову роль у сучасній політиці, використовуючи різні методи та стратегії для впливу на громадську думку, форму-

вання політичного іміджу та ефективного управління політичними кампаніями.

Політичний маркетинг: вивчення електорату: Аналіз цільових груп, дослідження громадської думки та виявлення ключових потреб та інтересів виборців; брендинг політика: формування іміджу політика або політичної партії, підкреслюючи унікальні особливості та цінності; рекламні кампанії: використання різних медійних платформ для просування політичного послання та ідеології; соціальні медіа та онлайн-стратегії: активне використання соціальних мереж та інтернету для залучення та взаємодії з виборцями.

Політичний менеджмент: стратегічне планування: розробка довгострокових та короткострокових стратегій для досягнення політичних цілей; управління кампаніями: організація та координація виборчих кампаній, включаючи логістику, фінансування та мобілізацію ресурсів; кризовий менеджмент: вміння ефективно реагувати на політичні кризи та скандали; зв'язки з громадськістю та ЗМІ: встановлення та підтримка позитивних відносин з медіа, а також управління комунікаціями з громадськістю.

Обидва ці напрямки вимагають глибокого розуміння політичного ландшафту, навичок комунікації, аналітичного мислення та гнучкості, щоб адаптуватися до швидко змінних політичних умов та настроїв суспільства.

Політична реклама – це форма комунікації, яка використовується політичними партіями, кандидатами, урядами або іншими інтересованими групами з метою впливу на громадську думку, формування іміджу політиків, популяризації політичних ідей або політичної програми, а також для збільшення підтримки або голосів на виборах. Види політичної реклами включають: телевізійна та радіо-реклама; друкована реклама; Інтернет-реклама; прямий маркетинг; зовнішня реклама; політичні заходи та акції. Кожен з цих видів має свої переваги та обмеження, і в залежності від цілей кампанії, цільової аудиторії та доступних ресурсів, може бути вибрана відповідна стратегія політичної реклами.

Технології створення іміджу політичного лідера включають різноманітні методи та підходи, спрямовані на формування позитивного сприйняття лідера серед громадськості, виборців і ЗМІ. Ось декілька ключових аспектів цього процесу: публічні виступи та

риторика: ефективне використання публічних виступів для демонстрації лідерських якостей, вміння спілкуватися та переконувати. Важливою є як зміст промов, так і манера подачі; медіа-видимість: регулярна присутність у новинах, ток-шоу, інтерв'ю, соціальних мережах для підтримки високого рівня видимості; соціальні мережі та цифровий маркетинг: активне використання соціальних мереж для залучення та взаємодії з аудиторією, використання цифрових інструментів для таргетингу та персоналізації комунікацій; іміджеві кампанії: розробка та реалізація спеціальних кампаній, спрямованих на покращення іміджу лідера, підкреслення його сильних сторін та досягнень; PR та зв'язки з громадськістю: робота з професійними PR-спеціалістами та зв'язками з громадськістю для ефективного управління репутацією, включаючи кризові комунікації; особистий бренд: розробка та підтримка особистого бренду лідера, який відображає його цінності, переконання та візію; візуальний образ: свідоме формування візуального образу через одяг, манеру поведінки, жестикуляцію, що сприяє позитивному сприйняттю лідера; участь у громадських заходах: активна участь у різноманітних громадських заходах, благодійних ініціативах, культурних та соціальних проєктах для демонстрації соціальної відповідальності та залученості; створення персональних історій: особисті історії, досвід, залучення сім'ї та особистого життя для створення більш глибокого емоційного зв'язку з аудиторією; розвиток лідерських якостей: демонстрація компетентності, відповідальності, харизми та вміння бути лідером, якому можна довіряти і якого можна підтримувати. Важливо, щоб всі ці заходи були частиною виваженої та послідовної стратегії, яка відображає справжні цінності та позицію політичного лідера, а не лише створює ілюзію для зовнішнього сприйняття.

Прикладний політичний аналіз, також відомий як аналіз політики або policy analysis, є методом дослідження та оцінки різних політичних програм, рішень та ініціатив з метою надання конкретних рекомендацій для політичних дій. Цей підхід спрямований на вирішення конкретних практичних проблем і може бути застосований в різних сферах політики, включаючи економіку, охорону здоров'я, освіту, екологію, соціальну політику і багато інших. Основні етапи прикладного політичного аналізу включають: визначення проблеми: аналітик визначає конкретну проблему або питання, яке

потребує уваги та аналізу. Це може бути така проблема, як ефективність певної програми, витрати на неї, соціальні наслідки тощо; збір даних: аналітик збирає необхідні дані та інформацію для дослідження. Це може включати аналіз статистичних даних, проведення опитувань, літературний огляд та інші джерела інформації; аналіз альтернатив: аналітик розглядає різні альтернативні шляхи вирішення проблеми або політичного питання. Це може включати порівняння різних політичних програм або стратегій; оцінка наслідків: аналітик аналізує можливі наслідки кожної альтернативи. Це може включати оцінку ефективності, економічні витрати, соціальні наслідки, вплив на сторонні сфери та інші аспекти; формулювання рекомендацій: на основі аналізу аналітик формулює конкретні рекомендації для політичних дій або прийняття рішень. Ці рекомендації мають бути обґрунтованими і підкріплені даними; подання результатів: результати аналізу представляються політикам, державним органам або громадськості у вигляді звіту або презентації; моніторинг і оновлення: після прийняття рішень аналітик може вести моніторинг їх виконання та оцінку результатів, а також вносити корективи у рекомендації, якщо це необхідно. Прикладний політичний аналіз є важливим інструментом для управління політичними процесами та розв'язання практичних завдань. Він дозволяє приймати обґрунтовані рішення на основі доказів та аналізу, що сприяє покращенню ефективності політичних програм та призводить до досягнення кращих результатів у сфері політики.

Прикладний аналіз та «мозкові трести» (brainstorming) грають важливу роль у практичній політиці, і вони можуть сприяти ухваленню більш обґрунтованих та ефективних рішень. Ось як ці дві складові взаємодіють та впливають на політичні процеси: прикладний аналіз: об'єктивність рішень: прикладний аналіз допомагає політикам та урядовим органам приймати об'єктивні рішення на основі наукових даних та обґрунтованих аргументів; оцінка ефективності: аналіз політики дозволяє визначити ефективність різних програм та ініціатив, що допомагає ресурсам спрямовуватися на найбільш важливі та результативні сфери; оцінка впливу: він дозволяє передбачити можливі наслідки рішень та їх вплив на різні групи суспільства. «Мозкові трести»: генерація ідей: мозкові трести сприяють генерації нових ідей та концепцій для вирішення склад-

них проблем. Різні групи та експерти можуть об'єднати свої знання та досвід для створення інноваційних рішень; креативний підхід: вони сприяють розвитку креативного мислення та сприяють розгляду різних альтернативних шляхів дії; залучення різних груп: мозкові трести можуть об'єднувати представників різних сфер життя та соціальних груп для спільної роботи над проблемами та рішеннями. У практичній політиці ці методи можуть поєднуватися для досягнення кращих результатів: аналітики перед початком «мозкового тресту»: проведення прикладного аналізу перед зустріччю «мозкового тресту» дозволяє учасникам бути інформованими та обґрунтованими під час обговорення ідей та рішень; використання даних та аналізу під час «мозкового тресту»: учасники можуть користуватися результатами прикладного аналізу під час генерації ідей та обговорення можливих рішень; оцінка і вибір рішень: після «мозкового тресту» можна провести повторний аналіз вибраних ідей та рішень, щоб обрати найкращий варіант на основі об'єктивних критеріїв. Така комбінація прикладного аналізу та «мозкових трестів» сприяє збалансованому та обґрунтованому процесу прийняття рішень у політиці, де враховуються як експертні знання, так і творчість та інновації.

Тема 15. Аналітичні центри: роль та місце в сучасному політичному процесі

1. Аналітичний центр як суб'єкт політики
2. Класифікація аналітичних центрів
3. Діяльність аналітичних центрів в Україні

Аналітичний центр (або «think tank») як суб'єкт політики відіграє важливу роль у формуванні політичних стратегій, законодавства та громадської думки. Ось основні характеристики та функції аналітичних центрів у політичному процесі: дослідження та аналіз: аналітичні центри проводять глибокі дослідження з різних політичних питань, збирають дані, аналізують тенденції та розробляють звіти. Їхні дослідження часто стають основою для розробки політичних стратегій і рішень; розробка політики: на основі аналізу та досліджень аналітичні центри розробляють рекомендації та пропозиції щодо конкретних політичних питань, пропонуючи практичні

шляхи вирішення проблем; адвокація та лобіювання: через публічні виступи, публікації, консультації та зустрічі з політиками та законодавцями, аналітичні центри лобіюють свої ідеї та рекомендації, прагнучи вплинути на політичні рішення; освітня функція: аналітичні центри часто проводять освітні програми, семінари, конференції та інші заходи для поширення знань з актуальних питань, підвищення обізнаності та підготовки експертів у певних галузях; формування громадської думки: за допомогою публікацій, блогів, соціальних медіа та засобів масової інформації аналітичні центри впливають на громадську думку, формуючи обізнаність щодо ключових питань та варіантів їхнього вирішення; міжнародна співпраця: багато аналітичних центрів співпрацюють з міжнародними партнерами, участь у міжнародних проектах та програмах, обмінюючись знаннями та досвідом. Аналітичні центри відіграють ключову роль у політичному процесі, надаючи експертні знання, аналітичну підтримку та рекомендації, які сприяють обґрунтованому та ефективному прийняттю рішень.

Ефективна та високоякісна система експертно-аналітичного забезпечення відіграє ключову роль у професійній діяльності. Інтеграція та комплексне використання аналітичних методів і технологій надає необхідну експертно-аналітичну підтримку для прийняття та реалізації державних та політичних рішень на різних рівнях владної ієрархії. Така система гарантує інформаційне забезпечення обраної державної політики, створює передумови для об'єктивного формування громадської думки стосовно її впровадження та задовольняє потреби державних службовців у перевіреному аналітичному матеріалі.

Аналіз суб'єктів експертно-аналітичної діяльності розпочинається з класифікації аналітичних структур, яку розробив канадський дослідник Л. Пал⁸. Основним розділенням є розрізнення між *державними та приватними аналітичними організаціями*.

До державних аналітичних структур відносяться урядові та квазіурядові інституції. Урядові організації входять безпосередньо в структуру державного апарату і підпорядковані йому, вони виконують аналітичні завдання на його замовлення та визначені ним теми досліджень. Квазіурядові інституції є більш автономними кон-

⁸ . Див.: Пал Л. Аналіз державної політики. Київ: Основи, 1999. 422 с.

сультативними органами, які, хоча і фінансуються державою, мають відносну самостійність в обранні тематики досліджень і публікації результатів. Їх створення може бути обумовлене потребою у більш широкому освітленні проблемної ситуації, виходом за межі відомих областей або необхідністю сприяти досягненню консенсусу серед зацікавлених груп.

Приватні аналітичні структури можуть бути як прибутковими, так і неприбутковими організаціями. Прибуткові консультаційні фірми пропонують свої послуги уряду, окремим особам чи групам осіб, що мають інтерес у певній державній політиці. Неприбуткові організації можуть бути університетськими чи неуніверситетськими, і вони зазвичай не прислужуються прибутку.

Важливими відмінностями є незалежність аналітичних структур, їхнє фінансування та спрямованість на сприяння суспільству через узгодження позицій у публічній політиці на всіх її стадіях формування.

Недержавні аналітичні центри ідіграють важливу роль у суспільстві, піднімаючи важливі соціальні питання і сприяючи запуску процесів демократичного обговорення. Вони виявляють проблеми, організовують деліберації та пропонують рішення для їх вирішення. Розроблені ними рекомендації можуть перетворитися на науково обґрунтовані вимоги, які громадянське суспільство може висунути перед владою. Основна мета їх діяльності полягає в заохоченні громадського інтересу, організації обговорення, свідомого усвідомлення проблем та пошуку рішень для суспільних викликів.

Як і в державах Європейського Союзу, *розвиток аналітичних центрів в Україні* відбувався не лише завдяки внутрішній підтримці, але й за рахунок значної допомоги ззовні. Українські недержавні аналітичні інституції здебільшого орієнтувалися на європейські стандарти у сфері правової держави, публічного управління та взаємодії владних структур з організаціями громадянського суспільства, в тому числі з думкознавчими центрами (think tanks).

Основною місією аналітичних центрів (think tanks) є проведення детальних досліджень актуальних питань, глибокий аналіз прийнятих рішень та їх реалізація, а також надання конкретних рекомендацій, спрямованих на формування ефективної внутрішньої та зовнішньої політики. Водночас, аналітичні центри відрізняються

від інших організацій громадянського суспільства за такими ключовими характеристиками, як незалежність, неприбутковість та орієнтація на сприяння суспільству шляхом координації позицій різних учасників процесу формування публічної політики.

Ефективність цих інститутів полягає у здатності оперативно та рішуче реагувати на сучасні виклики, адаптуватися до динаміки сучасного життя, що є запорукою їх успішності.

Однак серед викликів, з якими стикаються аналітичні центри, є недостатня увага з боку нового керівництва до їхніх рекомендацій. Незважаючи на значну кількість таких центрів в Україні, їхні висновки часто залишаються поза увагою влади. Серед провідних українських think tanks можна відзначити Центр Разумкова, Міжнародний центр перспективних досліджень, Фонд «Демократичні Ініціативи» імені Ілька Кучеріва, Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, Інститут аналітики та адвокації, Інститут світової політики, Dniprotsky Center for Social Research (DCSR), Національний інститут стратегічних досліджень та інші, де працюють провідні фахівці у різних сферах. Вони вносять вагомий вклад у аналіз та формування стратегій важливих політичних процесів та рішень.

ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема 1. Вступ до дисципліни «Методологія політичних досліджень»

1. Методологія наукового пізнання: поняття, класифікація, рівні, принципи
2. Методологія наукового дослідження: поняття, зміст, методи дослідження
3. Значення прикладних досліджень для розвитку теоретичних політологічних підходів

Завдання для самостійної роботи:

Охарактеризувати еволюцію наукових підходів до осмислення політики від найдавніших часів до сучасності.

Визначити поняття фундаментального і прикладного наукового знання у сфері внутрішньої і міжнародної політики.

Описати критерії розмежування теоретичної і прикладної політології.

Визначити поєднання теоретичних моделей і прикладних методик в процесі прикладних політичних досліджень.

Тема 2. Специфіка методології соціально-політичного пізнання

1. Визначення методології політичної науки. Періодизація розвитку методології політичної науки.
2. Поняття «парадигма» в трактуванні Т. Куна.
3. Становлення методології соціально-гуманітарного пізнання як самостійній галузі у рамках позитивізму (О. Конт, Дж. Ст. Мілль).
4. Аксіологічний підхід (В. Віндельбанд, М. Ріккерт) та герменевтика (В. Дільтей, Г. Гадамер, П. Рікер) як тип методологічної рефлексії, відмінний від позитивістської методології.

5. М. Вебер про «об'єктивність соціально-наукового і соціально-політичного пізнання».
6. Постмодерністська методологія в соціальних науках (П. Бергер, Т. Лукман про соціальне конструювання реальності).
7. П. Бурдьє про метаморфози громадської думки.
8. Критичний раціоналізм і принцип фальсифікації.
9. Закономірності політичної сфери: загальна характеристика, ситуативний та вірогідний характер та приклади.

Завдання для самостійної роботи:

Проаналізувати особливості вивчення політики на прикладному рівні.

Окреслити спрямованість дослідницьких розробок на розробку прикладного інструментарію здійснення політики.

Визначити роль прикладних політичних досліджень в процесі підготовки і прийняття рішень.

Тема 3. Дослідницькі підходи сучасної політології

1. Загальна характеристика дослідницьких підходів сучасної політології: історичний підхід, інституціоналізм, неоінституціоналізм, функціоналізм, біхевіоризм, методологія порівняльного аналізу; структуралізм і постструктуралізм; підхід раціонального вибору; конфліктологічний підхід.
2. Постбіхевіоральний період: Д. Істон про «нову революцію в політичній науці».
3. Теорії раціонального і публічного вибору в політичному дослідженні.
4. Принцип ефективності (оптимальності) В. Парето і досягнення ринкової рівноваги.

Завдання для самостійної роботи:

Охарактеризувати основні ідеї Е. Даунса «Економічна теорія демократії».

Охарактеризувати основні ідеї теорії справедливості Дж. Роулза. Описати теорію публічності і комунікативної дії.

Проаналізувати мережевий підхід в політичній науці.

Тема 4. Політичний аналіз: предметно-методологічна специфіка

1. Становлення і розвиток методології політичного аналізу.
2. Сутність та основні етапи політичного аналізу.
3. Національні школи політичного аналізу.
4. Інформаційні аспекти методичного забезпечення політичних досліджень.

Завдання для самостійної роботи:

Охарактеризувати наявні українські та зарубіжні (на вибір) бази та банки даних щодо суспільно-політичних явищ і процесів

Розкрити сутність інформаційних технологій в практиці політичних досліджень.

Визначити роль мережі Інтернет в спектрі технологічних засобів інформаційного забезпечення політичних досліджень.

Тема 5. Ситуаційний аналіз та івент-аналіз в дослідженнях політичних процесів. Експертні методи (експертні оцінки) в політичних дослідженнях

1. Івент-аналіз: визначення, сфера застосування. Основні етапи методики Івент-аналізу. Переваги та недоліки івент-аналізу.
2. Експертні оцінки: визначення, види, сфери застосування.
3. Колективні очні методи експертних оцінок.
4. Колективні заочні методи експертних оцінок.
5. Метод сценаріїв.
6. Ситуаційний аналіз: сутність, типи та структурні компоненти. Прогностичні можливості ситуаційного методу.

Завдання для самостійної роботи:

Описати види івент-аналізу, вживаного для стеження за розвитком політичних (зокрема міжнародних) ситуацій і процесів.

Визначити особливості спрямованого та неспрямованого івент-аналізу.

Описати умови відбору інформаційного матеріалу.

Охарактеризувати просторово-часовий класифікатор акцій.

Визначити можливості застосування ПК в івент-аналізі.

Охарактеризувати особливості узагальнення та інтерпретації результатів івент-аналізу.

Визначити роль експертних висновків у внутрішньополітичній і зовнішньополітичній практиці

Визначити переваги та недоліки застосування методики експертних оцінок.

Описати умови відбору експертів і правила їх роботи.

Тема 6. Контент-аналіз в політичних дослідженнях

1. Контент-аналіз: визначення, історія введення в науковий оборот, сферу застосування.
2. Етапи контент-аналізу.
3. Види контент-аналізу.
4. Переваги та недоліки методу контент-аналізу.

Завдання для самостійної роботи:

Визначити відмінності кількісного і якісного контент-аналізу текстової інформації.

Охарактеризувати особливості спрямованого і не спрямованого контент-аналізу.

Описати основні етапи застосування процедури контент-аналізу.

Розкрити особливості визначення смислових одиниць аналізу текстових масивів.

Визначити особливості проведення контент-аналізу, направлено на визначення цілей суб'єктів зовнішньополітичної діяльності.

Проаналізувати узагальнення і інтерпретації результатів проведеного дослідження.

Визначити проблеми верифікації результатів контент-аналізу.

Тема 7. Когнітивне картування в політичних дослідженнях

1. Суб'єктивні психологічні моменти у внутрішньополітичній і зовнішньополітичній практиці.
2. Застосування когнітивного картування для встановлення особливостей політичного мислення індивідуальних і групових суб'єктів міжнародних відносин.

3. Основні поняття і процедура застосування когнітивного картування.
4. Аналіз когнітивних карт. Просторово-часове групування зафіксованої інформації.
5. Змістовна інтерпретація результатів когнітивного картування.

Завдання для самостійної роботи:

Проаналізувати вітчизняний і зарубіжний досвід прикладного аналізу психологічних аспектів ухвалення політичних рішень.

Розкрити особливості створення інформаційної бази, її характеристика, попередня обробка.

Визначити критерії виділення ключових точок змісту виступів політичних діячів.

Розкрити встановлення причинно-наслідкових зв'язків між ключовими точками (поняттями) змісту цих виступів.

Описати особливості графічного відображення ключових крапок і їх взаємозв'язків в рамках когнітивних карт.

Описати можливості квантифікації і застосування обчислювальної техніки.

Визначити проблеми верифікації результатів когнітивного картування.

Тема 8. Прикладне призначення SWOT-аналізу та його використання у дослідженні політичних ситуацій

1. Стратегічний аналіз і стратегічне управління.
2. Місце SWOT-аналізу в політичному маркетингу та прикладному політичному аналізі
3. Зміст матриці якісного аналізу – SWOT (Strengths – сили; Weaknesses – слабкості; Opportunities – можливості; Threats – загрози)
4. Матриця кореляційного SWOT-аналізу. Параметри кореляції сили й слабостей, сили й можливостей, сили й погроз; слабостей й можливостей, слабостей й погроз; можливостей і погроз.
5. SWOT-аналіз і політичне планування, вибір стратегії й тактик.

Завдання для самостійної роботи:

Порівняти позитивні та негативні характеристики SWOT-аналізу
Визначити особливості використання електронних баз даних й електронних програм SWOT-аналізу.

Тема 9. Політичне прогнозування

1. Сутність, основні типи та напрями політичного прогнозування.
2. Методологія політичного прогнозування.
3. Внесок Римського клубу у політичне прогнозування.

Завдання для самостійної роботи:

Розглянути теоретичні концепції прогнозування глобального розвитку у сучасній футурології (М. Маклюєн, Е. Тофлер, Ф. Фукуяма, П. Дракер, М. Кастельс, Р. Ф. Абдєєв, В. Цаплін, С. Хантінгтон, С. Платонов, Д. Несбіт тощо)

Тема 10. Трендові математико-статистичні методи моделювання політичної динаміки

1. Квантифіковані методики обробки і аналізу інформації: аналіз за допомогою простих і складних індикаторів, чинник аналізу.
2. Аналіз кореляцій, аналіз регресій, аналіз тенденцій
3. Спектральний аналіз, екстраполяція.
4. Тренди політичного та соціально-економічного розвитку.

Завдання для самостійної роботи:

Визначити залежність підбору математичних засобів аналізу від характеру досліджуваних ситуацій і процесів.

Охарактеризувати проблеми вибору показників соціально-політичного розвитку.

Описати алгоритми вибору трендових моделей для аналізу показників політичного розвитку.

Проаналізувати математико-статистичні методи вивчення політичних процесів.

Тема 11. Імітаційні моделі дослідження політичної динаміки: загальні риси та обмеження

1. Сутність імітаційного моделювання процесів.
2. Теоретичні витоки імітаційного моделювання.
3. Різновиди методичного змісту імітаційного моделювання.
4. Досвід імітаційного моделювання в історичній та економічній науках

Завдання для самостійної роботи:

Розглянути авторські імітаційні моделі: опис вихідних положень, алгоритму та основних висновків (на вибір)

Тема 12. Методи відтворення ігрової динаміки політичної взаємодії

1. Сутність теорії ігор. Стандартні ігрові стратегії. Гра «дилема ув'язненого». Гра «курча».
2. Прикладне застосування стандартних ігор. Взаємодія СРСР та США часі холодної війни у відображенні теорії ігор.
3. Складення матриці вигащів у грі «дилема ув'язненого» для взаємодії СРСР та США під час роззброєння (скорочення озброєнь).
4. Аксіологічна модифікація теорії ігор В. О. Лефевра.
5. Трансактний аналіз політичної взаємодії за Е. Берном.

Завдання для самостійної роботи:

Розкрити сутність раціональної поведінки політичних акторів та її ірраціональні наслідки у колективній взаємодії.

Розкрити особливості верифікація стандартних ігрових стратегій.

Описати можливості застосування ігрової стратегії «дилема ув'язненого».

Тема 13. Методологія системної динаміки Дж. Форрестера: сутність в дослідженні глобальних та внутрішньополітичних процесів

1. Зміст методології аналізу системної динаміки за Дж. Форрестером.

2. Моделювання світової динаміки. Моделі Світ-2 та Світ-3.
3. Прогнозні моделі розвитку СРСР середини 80-х рр. XX ст.
4. Перспективи розвитку моделювання системної динаміки світових та внутрішніх політичних процесів

Завдання для самостійної роботи:

Описати основні тези Першої доповіді Римському клубу.
 Охарактеризувати модель М. Месаровича та Е. Пестеля.
 Розкрити суть моделі Я. Тинбергена.
 Визначити ключові ідеї моделі Дж. Гвішані

Тема 14. Прикладна політологія: технології спрямованого впливу на політичний процес

1. Політичні технології та анти технології: поняття, класифікації, джерела, мета конструювання.
2. Технології політичного маркетингу та політичного менеджменту (Р. Глік, Д. Німмо, Ф. Котлер). Політичний маркетинг: електоральний та політико-адміністративний. Схема функціонування політичного маркетингу.
3. Політична реклама: поняття, історія та класифікації.
4. Психологічні засади сприйняття реклами.
5. Контрреклама: поняття, прийоми побудови та маніпулятивні прийоми.
6. Технології створення іміджу політичного лідера. Методики побудови портрету «ідеального кандидата»: температурна методика та «китайський портрет».

Завдання для самостійної роботи:

Розкрити особливості фундаментального рівня політичного аналізу (аналіз політики як polity – political analysis).

Проаналізувати особливості метаприкладного рівня політичного аналізу (аналіз політики як politics – political analysis).

Охарактеризувати типи продуцентів політичного аналізу: за складом – одноосібні та групові; за належністю – державні і недержавні (утворені різними суб'єктами політичної системи та незалежні) або змішані; за часом дії – постійні й тимчасові; за масштабами

й орієнтацією діяльності – загальнополітичні та галузеві; регіональні, загальнодержавні, міжнародні, всесвітні.

Охарактеризувати класифікацію експертних корпорацій за П. Діксоном, за Л. Палом, за Д. Веймером та А. Вайнінгом.

Охарактеризувати типи недержавних аналітичних центрів: «мозкові трести» (brain trusts), «фабрики думки» (think tanks).

Тема 15. Аналітичні центри: роль та місце в сучасному політичному процесі

1. Аналітичний центр як суб'єкт політики: поняття та види.
2. Порівняльний аналіз аналітичних центрів: світовий досвід.
3. Діяльність аналітичних центрів в Україні.

Завдання для самостійної роботи:

Розглянути особливості діяльності аналітичних та експертних центрів США.

Охарактеризувати особливості діяльності інформаційних та дослідницьких центрів Західної Європи.

Визначити причини появи транснаціональних аналітичних центрів.

Визначити та охарактеризувати глобальні проблеми людства та інформаційно-аналітичну діяльність.

ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ

1. Використання івент-аналізу для виявлення інтенсивності суспільно-політичних подій (за шкалою Е. Олзака) [на прикладі «Арабської весни»; подій «кольорових революцій»; подій «оксамитових революцій»]
2. Застосування контент-аналізу преси для дослідження еволюції політичного режиму в сучасній Україні
3. Застосування контент-аналізу з метою виявлення сутнісних характеристик політичних текстів [на прикладі ідеологічних маніфестів, теоретичних або публіцистичних праць]
4. Порівняльне дослідження програмних документів політичних партій [на вибір] за допомогою контент-аналізу.
5. Метод теорії ігор та його застосування в соціально-політичних дослідженнях (зарубіжний та вітчизняний досвід)
6. Визначення тенденцій розвитку партійної системи України з використанням методики SWOT-аналізу.
7. Використання івент-аналізу для дослідження перебігу суспільно-політичних подій щодо підготовки підписання угоди про асоціацію України з ЄС.
8. Сценарне дослідження розвитку міжнародного тероризму (за допомогою методу прогнозних сценаріїв).
9. Зарубіжний та вітчизняний досвід використання трансактного аналізу політичної взаємодії
10. Застосування теорії хаосу для моделювання політичних процесів
11. Використання статистичних методів аналізу часових рядів для визначення трендів суспільно-політичного розвитку [на прикладі зарубіжних країн; або міжнародної спільноти].
12. Зарубіжний досвід прикладного аналізу психологічних аспектів ухвалення політичних рішень
13. Зарубіжний досвід імітаційного моделювання суспільно-політичних процесів

14. Використання методології системної динаміки Дж. Форрестера при дослідженні політичних процесів
15. Зарубіжний досвід контрфактичного моделювання суспільно-політичних процесів [на прикладі моделей Р. Фогеля та Д. Норта]
16. Аналіз можливостей використання стандартних моделей теорії ігор [дилема ув'язненого, «курча» тощо] у дослідженні раціональної поведінки
17. Когнітивне картування поглядів сучасних українських та російських політиків [на вибір]
18. Бази та банки даних в сучасній зарубіжній політичній науці.
19. Формальні методи аналізу змісту ідеологій.
20. Перспективи застосування методології В. Лефевра («Алгебра сумління») в дослідженні політичних процесів.
21. Використання ситуаційного аналізу у дослідженні процесу деідеологізації міжнародних відносин.
22. Застосування методу ПАТТЕРН для вирішення політичних та військово-політичних проблем.
23. Синергетичні погляди Г. Хакена у застосуванні до політичних процесів
24. Синергетичне моделювання динаміки вітчизняної політичної свідомості
25. Політологічні висновки із моделі розвитку людства С. Капіці
26. Соціально-демографічні моделі та їх застосування для дослідження політичних процесів в Україні
27. Етапи становлення та розвитку політичної аналітики
28. Сутність та методи політичного аналізу конкретної політичної ситуації.
29. Типологія політичних ситуацій: теорія та практика
30. Стратегічний аналіз і стратегічне управління.
31. Методи політичного маркетингу.
32. Методи аналізу розташування політичних сил: теорія та практика.
33. Аналіз ефективності державної влади: теорія та практика.

34. Аналіз іміджу політика (політичної сили) [будь-якої країни на вибір].
35. Аналіз бренду країни, регіону, міста.
36. Кінесика, просодика, проксемика, синестетика в створенні політичного дискурсу політика, політичної сили, держави: теорія та практика.
37. Моделі політики у постмодерному дискурсі.
38. Прикладний дискурс-аналіз (PDA): теорія та історія (приклади) застосування в політичній науці
39. Практика прикладного дискурс-аналізу (PDA): [застосування до аналізу будь-якого дискурсу].

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

Практичне завдання 1: Провести аналіз політичної ситуації в Україні за наступними одиницями: 1. визначення міри інформаційного забезпечення, верифікація прийнятих до вивчення даних, визначення їх достовірності, міри повноти інформації, її якості; 2. первинний відбір інформації, виключення даремної інформації про політичні події, що не мають принципового значення для аналізу цієї політичної ситуації; 3. опис політичної інфраструктури з акцентом на ті її складові, які безпосередньо задіяні в політичній зміні; 4. опис змісту дій домінуючого політичного суб'єкта; 5. опис стану і політичної поведінки інших суб'єктів; 6. опис дії зовнішніх чинників, що впливають на політичну зміну; 7. інтерпретація мотивів дій домінуючого політичного суб'єкта, його цілей, засобів їх реалізації; 8. аналіз мотивації поведінки інших політичних суб'єктів, міри прийняття (неприйняття) ними політичної зміни, можливостей, характеру, форм і методів протидії; 9 аналіз можливостей зовнішніх чинників коригувати результат дій домінуючого політичного суб'єкта; 10. аналіз «ідеології політичної зміни, її адекватності досягнутим (що досягається) цілям і завданням.

Практичне завдання 2: Здійснити контент-аналіз мультиплікаційних фільмів «Король Лев», «Мадагаскар2», за такими одиницями аналізу: влада, співвідношення засобів та цілей, дискримінація, соціальний оптимізм. Елементами аналізу влади мають бути: племінна група, вождь-батько, наступник, претендент, зовнішні сили, джерело проблеми.

Практичне завдання 3: Аналіз типу гри, описаної у фільмі «Ігри розуму» (біографія Дж. Неша);

Аналіз стратегій гравців, відтворених у фільмі «Прощай, друже!» (Франція, 1968 р.)

ПИТАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

З КУРСУ

1. Методологія наукового пізнання: поняття та класифікація.
2. Методологія наукового пізнання: рівні та принципи.
3. Наукове дослідження: поняття та зміст.
4. Методологія наукового дослідження: методи дослідження.
5. Визначення методології політичної науки.
6. Періодизація розвитку методологій політичної науки.
7. Основні види та напрямки політики.
8. Поняття «парадигма» в трактуванні Т. Куна.
9. Становлення методології соціально-гуманітарного пізнання як самостійної галузі у рамках позитивізму (О. Конт, Дж. Ст. Мілль).
10. Аксиологічний підхід (В. Віндельбанд, М. Ріккерт) соціально-гуманітарного пізнання.
11. Герменевтика (В. Дільтей, Г. Гадамер, П. Рікер) як тип методологічної рефлексії.
12. М.Вебер про «об'єктивність соціально-наукового і соціально-політичного пізнання».
13. Постмодерністська методологія в соціальних науках (П. Бергер, Т. Лукман).
14. П.Бурдьє про метаморфози громадської думки.
15. Критичний раціоналізм і принцип фальсифікації.
16. Закономірності політичної сфери: загальна характеристика, ситуативний та вірогідний характер.
17. Загальна характеристика інституціонального підходу сучасної політології.
18. Загальна характеристика поведінкового підходу сучасної політології.
19. Загальна характеристика системного підходу сучасної політології.
20. Загальна характеристика структурно-функціонального підходу сучасної політології.

21. Загальна характеристика комунікативного підходу сучасної політології.
22. Загальна характеристика психологічного підходу сучасної політології.
23. Загальна характеристика теорії раціонального вибору сучасної політології.
24. Постбіхевіоральний період політології: Д. Істон про «нову революцію в політичній науці».
25. Теорії раціонального і публічного вибору в політичному дослідженні.
26. Принцип ефективності (оптимальності) В. Парето і досягнення ринкової рівноваги.
27. Е. Даунс «Економічна теорія демократії»
28. Теорія справедливості Дж. Роулза.
29. Теорія публічності і комунікативної дії.
30. Поняття фундаментального і прикладного наукового знання у сфері внутрішньої і міжнародної політики.
31. Мережевий підхід в політичній науці.
32. Інформація як особливий ресурс наукової діяльності. Джерела інформації і їх основні типи.
33. Теоретична і емпірична інформація про політику.
34. Критерії відбору і верифікації даних. Складання банку даних. Основні етапи інформаційно-аналітичної роботи.
35. Інформаційні технології в практиці політичних досліджень. Інформаційно-аналітичні технології і інформаційно-прогнозні технології.
36. Роль Інтернету в спектрі технологічних засобів інформаційного забезпечення політичних досліджень.
37. Контент-аналіз в політичних дослідженнях.
38. Види контент-аналізу. Відмінності кількісного і якісного контент-аналізу текстової інформації.
39. Особливості спрямованого і не спрямованого контент-аналізу.
40. Основні етапи застосування процедури контент-аналізу
41. Івент-аналіз в політичних дослідженнях.
42. Основні етапи застосування процедури контент-аналізу.
43. Івент-аналіз: визначення, основні поняття.

44. Види івент-аналізу, вживаного для стеження за розвитком політичних (зокрема міжнародних) ситуацій і процесів.
45. Спрямований та неспрямований івент-аналіз.
46. Основні етапи застосування процедури івент-аналізу
47. Когнітивне картування в політичних дослідженнях.
48. Застосування когнітивного картування для встановлення особливостей політичного мислення індивідуальних і групових суб'єктів міжнародних відносин.
49. Основні поняття і процедура застосування когнітивного картування. Змістовна інтерпретація результатів когнітивного картування.
50. Проблема верифікації результатів, одержаних на основі проведення когнітивного картування.
51. Соціологічні методи у політичних дослідженнях.
52. Сутність та різновиди соціологічних методів.
53. Сфери та рівні застосування соціологічного інструментарію у політичних дослідженнях.
54. Опитування, анкетування, інтерв'ю: процедури, вимоги до використання, пізнавальні можливості.
55. Процедура складання анкети і вимоги до формулювання питань.
56. Способи проведення опитування.
57. Формалізоване і неформалізоване інтерв'ю.
58. Специфіка використання опитування у дослідженнях різних сфер політики.
59. Спостереження як методика дослідження політичних явищ.
60. Відкрите і приховане спостереження.
61. Вимоги до організації і проведення спостереження.
62. Генералізованість та реактивність у соціологічних дослідженнях політики. Вибірка: формування, різновиди, особливості.
63. Аксиологічна модифікація теорії ігор В. О. Лефевра.
64. Алгоритми вибору трендових моделей для аналізу показників політичного розвитку.
65. Аналіз когнітивних карт. Просторово-часове групування зафіксованої інформації.
66. Бази та банки даних соціально-політичної інформації.

67. Верифікація стандартних ігрових стратегій.
68. Вибірка: формування, різновиди, особливості.
69. Види експертних оцінок і напрями їх використання. Індивідуальна і колективна експертиза.
70. Види івент-аналізу, вживаного для стеження за розвитком політичних (зокрема міжнародних) ситуацій і процесів.
71. Види контент-аналізу. Побудова проблемного графа змісту інформаційного масиву і його нормативні рівні.
72. Вимоги до моделювання в процесі дослідження політики.
73. Вимоги до організації і проведення спостереження.
74. Відкрите і приховане спостереження.
75. Вітчизняний і зарубіжний досвід застосування експертних оцінок в аналізі політичних ситуацій і процесів.
76. Внесок Римського клубу у політичне прогнозування.
77. Генералізованість та реактивність у соціологічних дослідженнях політики.
78. Джерела інформації і їх основні типи. Первинні і вторинні дані.
79. Досвід імітаційного моделювання в історичній та економічній науках
80. Достойнства і недоліки застосування методики експертних оцінок.
81. Еволюція наукових підходів до осмислення політики від найдавніших часів до сучасності.
82. Загально методологічні принципи пізнання дійсності та специфіка політичних досліджень.
83. Зміст методології аналізу системної динаміки за Дж. Форрестером.
84. Змістовна інтерпретація результатів когнітивного картування.
85. Імітаційна модель Д. Медоуза.
86. Методи дослідження політичної динаміки та політичної статистики.
87. Модель і моделювання: сутність понять. Методи просторового моделювання (картографування) політичних процесів.
88. Моделювання світової динаміки. Моделі Світ-2 та Світ-3.
89. Модель М. Месаровича, Е. Пестеля та модель Я. Тинбергена.

90. Опис досліджуваної (проблемної) ситуації в аналітичному документі.
91. Опитування, анкетування, інтерв'ю: процедури, вимоги до використання, пізнавальні можливості.
92. Правила оформлення документів політичної аналітики.
93. Правила підготовки аналітичних висновків і практичних рекомендацій.
94. Місце SWOT-аналізу в політичному маркетингу та прикладному політичному аналізі.
95. Зміст матриці якісного аналізу – SWOT (Strengths – сили; Weaknesses – слабкості; Opportunities – можливості; Threats – загрози)
96. Сутність та теоретичні витоки імітаційного моделювання процесів.
97. Різновиди методичного змісту імітаційного моделювання.
98. Сутність теорії ігор. Стандартні ігрові стратегії. Гра «дилема ув'язненого». Гра «курча».
99. Прикладне застосування стандартних ігор. Взаємодія СРСР та США часі холодної війни у відображенні теорії ігор.
100. Політичні технології та антитехнології. (поняття, класифікації, джерела, мета конструювання).
101. Технології політичного маркетингу та політичного менеджменту (Р. Глік, Д. Німмо, Ф. Котлер).
102. Політичний маркетинг: електоральний та політико-адміністративний.
103. Політична реклама: поняття, історія та класифікації.
104. Психологічні засади сприйняття реклами. Контрреклама: поняття, прийоми побудови та маніпулятивні прийоми.
105. Технології створення іміджу політичного лідера. Методики побудови портрету «ідеального кандидата»: температурна методика та «китайський портрет».

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Список основних джерел

1. Бабкіна О. В. Методологія пізнання політико-правової дійсності. Правова політологія. Академічний курс: підручник / авт. кол.: за ред. І. О. Кресіної. Київ: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2021. С. 94–116.
2. Берн Е. Ігри, у які грають люди. Київ, 2020. 250 с.
3. Громадська Н. Методологія політичного аналізу: методичні рекомендації. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2019. 56 с.
4. Завгородня Ю. В. Політична конфліктологія: навч.-метод. посіб. для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2023. 63 с.
5. Кормич Л. І., Милосердна І. М., Прохоренко А. М. Сучасні політичні процеси: навч.-метод. посіб. для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти; Нац. ун-т «Одеська юридична академія», Одеса; Фенікс, 2023. 58 с.
6. Мамонтова Е. В. Публічна політика: навч.-метод. посіб. для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2023. 146 с.
7. Медвідь В. Ю., Данько Ю. І., Коблянська І. І. Методологія та організація наукових досліджень (у структурно-логічних схемах і таблицях): навч. посіб. Суми: СНАУ, 2020. 220 с.
8. Методологія і організація наукових досліджень: навч. посібник / за ред. М. С. Татар. Харків: ХАІ, 2019. 103 с.
9. Неліпа Д. Системний аналіз в політології: підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 304 с.
10. Пал Л. Аналіз державної політики. Київ: Основи, 1999. 422 с.
11. Петренко І. І. Методи політичних досліджень: навч. посібник. Київ: Норма права, 2023. 220 с.
12. Політична думка XX – початку XXI століть: методологічний і доктринальний підходи: підручник: у 2-х т. / за заг. ред. Н. М. Хоми; Т. В. Андрущенко, О. В. Бабкіна, В. П. Горбатенко та ін. Львів: «Новий Світ-2000», 2020. Т. 1. 516 с.
13. Постригань Г., Олешук П. Практична політологія: Курс лекцій. Київ: КНУ, 2021. 152 с.

14. Практична політологія. Київ: КНЕУ, 2022. 328 с.
15. Ріел Дж., Мартін Р. Техніка ухвалення рішень. Як лідери роблять вибір / пер. з англ. Н. Кошманенко. Київ: Наш формат, 2019. 248 с.
16. Andrews K. R. The concept of corporate strategy. Irwin/McGraw Hill, 1971. 290 p.
17. Easton D. A Systems analysis of political life. New York, 1965. 559 p.
18. Forrester J. W. Industrial Dynamics. Portland, OR: Productivity Press, 1968. 464 p.
19. Halperin S., Heath O. Political research: methods and practical skills. Oxford: Oxford University Press, 2020. 506 p.
20. Kellstedt P. M., Whitten G. D. An R companion for the third edition of the fundamentals of political science research. Cambridge: Cambridge University Press, 2021. 75 p.
21. Lefebvre V. Lectures on the Reflexive Games Theory. Leaf & Oaks Publishers, 2010. 220 p.
22. Pareto Efficiency: reviewed by Komal. URL: <https://cleartax.in/glossary/pareto-efficiency/>
23. Pollock P. H., Edwards B. C. The essentials of political analysis. CQ Press, an imprint of SAGE, Washington: D.C., 2020. 342 p.
24. The SAGE handbook of political science / ed. D. Berg-Schlosser. SAGE Publications, Credo Reference, London: Boston: Massachusetts, 2021. 107 p.
25. Young B., Lem A. B. A content analysis of political and policy-based learning objectives in social work theory textbooks. London: SAGE Publications Inc., 2023. 215 p.

Список допоміжних джерел

1. Вонсович С. Теорія інституціоналізму: рефлексії ретроспективного дискурсу. *Грані*. 2021. Вип. 24. № 9. С. 55–64.
2. Громадська Н. А. Методологічні аспекти політичного аналізу. *Наукові праці. Державне управління*. 2019. Вип. 278. Том 290. С. 83–87.
3. Кобець Ю. Використання матриці SWOT в аналізі політичних систем. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2020. № 1(59). URL: <http://journals.maup.com.ua/index.php/political/article/view/1270/1765>
4. Козьмініх А. В. Основні детермінанти впливу на формування політичної стабільності в сучасній Україні. *Modern educational space: the transformation of national models in terms of integration: conference Proceedings*, October 25, 2019. Leipzig: Baltija Publishing. 2019. P. 79–82.

5. Корнієнко В., Ротштейн О. Ранжування політичних партій України методом нечіткої перфектності. *Часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціальнополітичних дисциплін*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. Вип. 30. С. 13–30.
6. Корягін М. В. Основи наукових досліджень: навч. посіб. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ: Алерта, 2019. 490 с.
7. Осадчук І. Урядові кабінети в контексті функціонування атипової парламентської системи правління в Державі Ізраїль (1996–2003). *Politicus*. 2020. Вип. 2. С. 75–82.
8. Ковальчук М. В. Методологія політичної науки крізь призму методології суспільних наук Карла Поппера. *Регіональні студії*. 2020. № 20. С. 162–166. URL: <http://www.regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/20/28.pdf>
9. Сухарина А. Політична наукова теорія: особливості та характеристики. *Вісник Львівського університету: серія філософсько-політологічні студії*. 2020. Вип. 33. С. 110–115.
10. Український соціум: соціально-політичний аналіз сучасності та прогноз майбутнього: зб. матеріалів XXIV Всеукр. наук. конф. викладачів, молодих науковців і студентів (м. Харків, 25 листоп. 2022 р.) / М-во освіти і науки України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; Харків. асоц. політологів. Харків: Право, 2022. 214 с.
11. Hassan M., Lukman A. The Significance of Political Theory in the Contemporary Political Discourse: Exploring the Methodological Hardcore of the Political Science. *Journal of Humanities and Social Science*. 2019. Vol. 17. No. 4. P. 62–91.
12. Křepelová T. A Methodological Turn in Political Philosophy: Making Political Philosophy More Scientific? *Public Reason*. 2019. Vol. 10 (2) P. 77–92.
13. Prathapan K. Research Methodology for Scientific Research. Dreamtech Press, 2019. 272 p.
14. Tolman E. C. Cognitive maps in rats and men. *Psychological Review*. 1948. No. 55 (4). P. 189–208.

Інформаційні ресурси

1. Децентралізація в Україні. URL: <https://decentralization.gov.ua/>
2. Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України. URL: <http://ird.gov.ua/>

3. Інтернет-представництво Форуму Нового світового урядування. URL: <http://www.world-governance.org>
4. Офіційне Інтернет-представництво Римського клубу. URL: <http://www.clubofrome.org>
5. Офіційне Інтернет-представництво Більдерберзького Клубу. URL: <http://www.bilderbergmeetings.org>
6. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://www.rada.gov.ua/>
7. Сайт Національного інституту стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/>
8. Döring H., Manow P. Parliaments and governments database (ParlGov): Information on parties, elections and cabinets in modern democracies. URL: <http://www.parlgov.org/>.
9. Freedom in the World. URL: <http://www.freedomhouse.org/report-types/freedom-world>.
10. Nations in Transit. URL: <http://www.freedomhouse.org/report-types/nations-transit>.
11. Polity IV Project: Political Regime Characteristics and Transitions, 1800–2013. URL: <http://www.systemicpeace.org/polity/polity4.htm>.
12. Varieties of Democracy. URL: <https://v-dem.net/>.

Навчальне видання

МЕТОДОЛОГІЯ ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПРИКЛАДНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Навчально-методичний посібник

для підготовки здобувачів першого рівня вищої освіти
галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»,
спеціальність 052 «Політологія»

Укладач

Альона Віталіївна Козьмініх

Електронне видання

В авторській редакції

Ум-друк. арк. 3,78.

Зам. № 2402–02.

Видавець ПП «Фенікс»

(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).

Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.

e-mail: fenix-izd@ukr.net